

**SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA UNIVERZITA V
NITRE
FAKULTA EURÓPSKÝCH ŠTÚDIÍ A REGIONÁLNEHO
ROZVOJA**

**SOCIÁLNE INDIKÁTORY TRVALO UDRŽATEĽNÉHO
ROZVOJA SÚVISIACE S CHUDOBOU**

Diplomová práca

Študijný program:	Regionálny rozvoj
Študijný odbor:	3.3.5 Regionálny rozvoj a verejná správa
Školiace pracovisko:	Katedra trvalo udržateľného rozvoja
Školiteľ:	Ing. Monika Tóthová, Phd.

Nitra 2010

Bc. Adela Vavrová

Abstrakt

Extrémna chudoba je vo svete každodennou realitou. Ako jeden z globálnych problémov predstavuje jav, s ktorým v súčasnosti bojujú takmer všetky krajiny sveta.. Chudobu nemožno považovať len za nedostatok majetku. Je to predovšetkým sociálny status, ktorý vedie k sociálnemu vylúčeniu.

Hlavným cieľom práce bola analýza vývoja chudoby prostredníctvom piatich vybraných indikátorov trvalo udržateľného rozvoja v krajinách EÚ s osobitným zameraním na Slovensko v rámci zoskupenia V4 a taktiež náčrt spôsobov riešenia tejto problematiky. Podľa výsledkov práce je Slovenská republika v súčasnosti krajinou s najvyššou dojčenskou úmrtnosťou a s najvyššou úrovňou miery nezamestnanosti v rámci zoskupenia V4. Pozitívne výsledky Slovensko zaznamenalo pri indikátoroch pomer priemerného príjmu žien k príjmu mužov ako aj pri príjmovej nerovnosti, pričom na základe výsledkov práce možno Slovenskú republiku zaradiť medzi krajiny EÚ s najnižšími rozdielmi v prerozdeľovaní príjmov. Z krajín Vyšehradskej skupiny možno za krajinu s najhoršou socio-ekonomickou situáciou označiť Poľsko, ktoré dosahovalo najhoršie výsledky v štyroch z piatich vybraných indikátorov. Z krajín EÚ-15 štáty s menej priaznivou socio-ekonomickou situáciou predstavujú Grécko, Španielsko, Portugalsko, Taliansko a Veľká Británia.

Podrobná analýza miery rizika chudoby a miery nezamestnanosti podľa veku ukázala, že najviac ohrozenými skupinami v krajinách V4 sú ľudia vo veku do 18 rokov, kým nezamestnanosť zasiahla predovšetkým osoby vo veku do 25 rokov. V rámci pohlavia situácia nebola taká jednoznačná s výnimkou ČR, kde bola miera rizika chudoby vyššia u žien za celé sledované obdobie. Čo sa týka miery nezamestnanosti, jej úroveň bola vyššia u žien ako u mužov vo všetkých krajinách V4.

Situácia v krajinách V4 ako aj v celej Európskej únii bola značne ovplyvnená súčasnou ekonomickou krízou. Jej následky sa prejavili najmä v roku 2009, kedy vo všetkých krajinách EÚ prudko vzrástla miera nezamestnanosti. Aj z tohto dôvodu bol medzi priority novej stratégie EÚ s názvom Európa 2020 zaradený boj proti chudobe a prekonanie následkov hospodárskej krízy do r. 2020.

Kľúčové slová: chudoba, sociálna exklúzia, príjmová nerovnosť, nezamestnanosť, rozdiely v odmeňovaní žien a mužov, dojčenská úmrtnosť

Summary

Extreme poverty has become an everyday reality in the world. As one of the global problems it presents phenomenon which almost all countries in the world have to face. Poverty is not just a lack of property but it is a social status which leads to social exclusion.

The main aim of thesis was to analyse the trend of poverty using five selected indicators of sustainable development in member states of European Union with particular emphasis on Slovakia as a member of Vysegrad Group and to propose ways how to solve this problem. According to the results of thesis Slovak Republic nowadays represents the country of V4 with the highest infant mortality and unemployment rate. On the other hand this country achieved positive results in gender pay gap and income inequality and based on this Slovak Republic can be ranked among the countries of EU with the lowest difference in income distribution. Poland represents the country of Vysegrad Group with the worst social and economic situation, with the worst results in four of five selected indicators. Concerned with EU-15, the countries with less convenient social and economic situation are Greece, Spain, Portugal, Italy and United Kingdom.

According to detailed analysis of risk of poverty rate and unemployment rate by age, the most endangered group in member states of V4 are people less than 18 years old, while the unemployment affects especially people aged less than 25 years. Concerned with gender the situation was not so definite except the Czech Republic in which the risk of poverty of women was higher during the whole time of monitoring. Concerned with unemployment rate, the level of this indicator is higher for women in all countries of Vysegrad Group.

Situation in member states of V4 and in European Union as a whole was considerably affected by today's economic crisis. Its effects appeared especially in 2009 when the level of unemployment increased sharply in all member countries of EU. From that reason the new strategy of EU Europe 2020 includes priorities fighting poverty and overcoming effects of economic crisis by 2020.

Key words: poverty, social exclusion, income inequality, unemployment, gender pay gap, infant mortality

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne, a že som uviedla všetku použitú literatúru súvisiacu so zameraním diplomovej práce. Som si vedomá zákonných dôsledkov v prípade, ak hore uvedené údaje nie sú pravdivé.

Nitra .....

.....

podpis autora DP

Pod'akovanie

Touto cestou vyslovujem pod'akovanie Ing. Monike Tóthovej, PhD. za pomoc, odborné vedenie, cenné rady a pripomienky pri vypracovaní mojej diplomovej práce.

Nitra .....

.....

podpis autora DP

Použité označenie

CIS	krajiny juhovýchodnej Európy
EAPN	Európska sieť boja proti chudobe
EHS	Európske hospodárske spoločenstvo
ESUO	Európske spoločenstvo uhlia a ocele
EURATOM	Európske spoločenstvo pre atómovú energiu
EÚ	Európska Únia
EÚ-8	skupina krajín, ktoré v roku 2004 vstúpili do EÚ (Poľsko, Česká republika, Maďarsko, Slovensko, Slovinsko, Lotyšsko, Litva a Estónsko)
EÚ-15	Prvých 15 členov EÚ (Belgicko, Holandsko, Luxembursko, Francúzsko, Veľká Británia, Taliansko, Portugalsko, Fínsko, Švédsko, Dánsko, Nemecko, Grécko, Španielsko, Rakúsko a Írsko)
EÚ-27	Všetky súčasné členské krajiny Európskej Únie
HDP	Hrubý domáci produkt
HNP	Hrubý národný produkt
JIM	Spoločné memorandum o inklúzii
OMC	Otvorená metóda koordinácie
OSN	Organizácia spojených národov
SEE	Krajiny juhovýchodnej Európy
TUR	Trvalo udržateľný rozvoj
USA	Spojené štáty americké
V4	Zoskupenie krajín Vyšehradskej štvorky (Slovensko, Česko, Maďarsko, Poľsko)
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík

OBSAH

Úvod	8
1 Prehľad o súčasnom stave riešenej problematiky.....	10
1.1 Definície chudoby a jej pojmov	10
1.1.1 Sociálna exklúzia a sociálna inklúzia	13
1.1.2 Hranice chudoby a životné minimum	15
1.1.3 Skupiny obyvateľstva ohrozené chudobou	17
1.1.4 Dôchodková nerovnosť a jej meranie	18
1.2 Chudoba v krajinách Európy a na Slovensku	19
1.2.1 Rómska problematika na Slovensku	24
1.3 Cesta k znižovaniu chudoby a sociálneho vylúčenia v EÚ a na Slovensku	25
2 Cieľ práce	32
3 Metodika práce.....	33
3.1 Popis skúmaného územia.....	33
3.2 Popis vybraných indikátorov TUR.....	35
4 Výsledky práce a diskusia	37
4.1 Miera rizika chudoby v krajinách EÚ.....	37
4.1.1 Miera rizika chudoby podľa pohlavia	39
4.1.2 Miera rizika chudoby podľa veku	41
4.2 Miera nezamestnanosti v krajinách EÚ.....	46
4.2.1 Miera nezamestnanosti podľa pohlavia.....	48
4.2.2 Miera nezamestnanosti podľa veku.....	50
4.3 Nerovnosť príjmov v krajinách EÚ.....	52
4.4 Pomer priemerného príjmu žien k príjmu mužov v krajinách EÚ	54
4.5 Dojčenská úmrtnosť v krajinách EÚ.....	56
5 Návrh na využitie poznatkov.....	59
6 Záver	61
7 Použitá literatúra	63
Prílohy.....	67

Úvod

Sociálna nerovnosť predstavuje problém, ktorý sprevádza ľudí už od dávnej minulosti. V súčasnosti, v 21. storočí, sa sociálne rozdiely medzi bohatými a chudobnými stále viac prehlbujú a v krajinách celého sveta je stále viac ľudí, ktorí prosperujú, zatiaľ čo iní žijú v nevypovedateľnej biede.

Chudoba dnes postihuje približne 1/3 svetovej populácie. Približne tri miliardy ľudí v rozvojových krajinách žijú v extrémnych podmienkach, trpia podvýživou a hladom. Úroveň spotreby v týchto krajinách je 12 krát nižšia ako vo vyspelých štátoch, pričom rozdiely medzi vyspelými a rozvojovými krajinami sa stále viac zväčšujú aj napriek aktivite mnohých medzinárodných organizácií. Avšak aj najbohatšie krajiny sveta majú svoj „tretí svet“ a musia bojovať s problémom chudoby.

Na Slovensku počet ľudí v hmotnej núdzi predstavuje 6,34 %. Sociálna nerovnosť sa v Slovenskej republike začala prehľbovať po páde socializmu v dôsledku sociálnej a ekonomickej transformácie. Rozvoj súkromného vlastníctva, liberalizácia cien ako aj s tým súvisiaci rast životných nákladov viedol k diferenciacii majetku a príjmov obyvateľstva SR. Podľa Svetovej banky patrí Slovensko v súčasnosti medzi krajiny s najnižšou nerovnosťou. Ako člen Európskej únie rozvíja svoju spoluprácu aj s ďalšími medzinárodnými organizáciami ako je Svetová banka či Medzinárodný menový fond a s ich pomocou sa snaží vyriešiť problém chudoby v krajine, týkajúci sa najmä rómskej komunity.

V rámci trvalo udržateľného rozvoja je s pojmom chudoba úzko spojený nielen problém nezamestnanosti, ale aj dojčenská úmrtnosť a príjmová nerovnosť a rozdiely v príjmoch mužov a žien. Miera nezamestnanosti v SR dosahuje v súčasnosti 13%, pričom k jej zvýšeniu v porovnaní s predošlým rokom došlo nielen na Slovensku ale aj v celej eurozóne. Dojčenská úmrtnosť (úmrtnosť detí do 1 roku veku) dosahuje vysoké hodnoty najmä v rozvojových krajinách, na Slovensku má dlhodobu priaznivý vývoj. Príjmová nerovnosť sa v čase krízy ešte viac prehľbuje. Na základe rebríčka Gini indexov podľa príjmov domácností zostavený podľa OSN patrí Slovensko prekvapujúco medzi najrovnostárskejšie krajiny sveta. Kým v Európskej únii sa platy mužov a žien postupne vyrovnávajú, u nás je to naopak. Rozdiel v neprospech žien sa stále viac zvyšuje.

V roku 2000 sa konal miléniový samit Spojených národov, kde sa členské krajiny OSN zaviazali sústrediť svoju pozornosť na udržateľný rozvoj a spoločne vyhlásili boj proti chudobe. Na základe dohody, 189 štátov vytýčilo osem cieľov (Millennium Development Goals), ktoré treba dosiahnuť do roku 2015 v záujme zmiernenia nerovností a zlepšenia kvality života vo svete.

Európska komisia vyhlásila rok 2010 za Európsky rok boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu s cieľom rozhodujúcim spôsobom ovplyvniť odstránenie chudoby do konca tohto roku. Napriek tomu v súčasnosti žije značný počet Európanov stále v chudobe a má obmedzený prístup k základným službám ako je zdravotná starostlivosť. Boj proti chudobe predstavuje jednu z piatich priorít návrhu desaťročného hospodárskeho plánu, následníka končiacej Lisabonskej stratégie, ktorý má byť splnený do roku 2020. Ak podľa kritikov jej prvým krokom nebude riešenie súčasných problémov, je zrejmé, že sa skončí neúspechom rovnako ako jej predchodkyňa.

1 Prehľad o súčasnom stave riešenej problematiky

Rozdelenie bohatstva vo svete je nerovnomerné. Podľa znázornenia rozvrstvenia spoločnosti v podobe pyramídy, len veľmi malá časť populácie disponuje najväčšou časťou svetového bohatstva, zatiaľ čo podstatná časť obyvateľstva sa nachádza v spodnom priestore pyramídy. Nerovnomerné prerozdelenie majetku a dôchodkov spôsobuje sociálnu nerovnosť v ľudskej spoločnosti, ktorá zahŕňa chudobu, resp. biedu a sociálne vylúčenie.

Chudobu možno chápať ako jeden z limitov ľudského rozvoja. Predstavuje celosvetový problém, ktorý si vyžaduje stále viac pozornosti a zainteresovanosti politik jednotlivých krajín a svetových organizácií ako OSN, Svetová banka či Medzinárodný menový fond a Európska únia, ktorá v súčasnosti predstavuje najväčšieho poskytovateľa rozvojovej pomoci vo svete, poskytuje 55 % oficiálnej rozvojovej pomoci (Spolupráca v oblasti rozvoja a humanitárnej pomoci, 2005).

Bieda aj chudoba pretrvávajú, i keď životné podmienky sa v 20. storočí výrazne zlepšili. Pretrvávajú najmä v krajinách subsaharskej Afriky, v južnej a strednej Ázii, Latinskej Amerike, ale aj vo viacerých európskych krajinách (Rozborilová, 2005).

Biedu, resp. chudobu možno charakterizovať z ekonomického ako aj sociálneho hľadiska. Preto existuje viac definícií chudoby, ktoré sa zameriavajú na jej charakteristiku z rôznych pohľadov.

1.1 Definície chudoby a jej pojmov

Mechanizmy trhovej ekonomiky (nerovný prístup k materiálnym zdrojom a pri rozdeľovaní výsledkov, rozdielna produktivita práce atď.) vytvárajú nielen bohatstvo ale i chudobu. Konflikt medzi nimi narastá v globálnom (chudobné a bohaté štáty) i národnom pohľade (chudobní a bohatí občania). Chudoba nie je len málo majetku, nie je ani vzťah medzi aspiráciami a dostupnými prostriedkami. Je to predovšetkým sociálne postavenie, sociálny status (Tvrdoň a Kasanova, 2004).

Chudoba je veľmi zložitý fenomén. Pôvodne bola definovaná iba ako nedostatok zdrojov na uspokojovanie základných potrieb. Za chudobu, ktorá vedie k sociálnemu vylúčeniu, sa v súčasnosti v prevažnej miere považuje aj nedostatok možností v prístupe k inštitúciám, ktoré ovplyvňujú životné šance ľudí a nedostatok možností participovať na ekonomickom, sociálnom a občianskom živote (Tvrdoň a Kasanova, 2004).

Napriek skutočnosti, že problémy biedy a chudoby boli predmetom záujmu mnohých osobností už celé stáročia, neexistuje jednotné a všeobecné prijímané vymedzenie obsahu týchto kategórií. Neexistuje ani jednotný názor na opodstatnenie extrémnej biedy a chudoby na jednej strane a enormného bohatstva na strane druhej, na ich príčiny, ako aj na riešenie problémov biedy a chudoby (Rozborilová, 2005).

Z ekonomického hľadiska **bieda** predstavuje stav, keď jednotlivé subjekty nemajú k dispozícii zdroje považované z existenčného hľadiska za základné, žijú v núdzi a v existenčnej neistote. **Chudoba** znamená neschopnosť kúpiť množstvo statkov, ktoré sú charakterizované ako práve postačujúce na udržanie minimálneho životného štandardu. Čo je postačujúce je podmienené výkonnosťou ekonomiky. V širšom chápaní chudoba neznamena len neschopnosť kúpiť množstvo statkov, ktoré sú charakterizované ako práve postačujúce na udržanie minimálne akceptovateľného životného štandardu, ale aj neprístupnosť vzdelania, zlý zdravotný stav, nedostatok príležitostí na sebarealizáciu, ako aj obavy z budúcnosti, bezmocnosť a značnú zraniteľnosť. Chudobní ľudia nemôžu uskutočňovať voľbu, ktorá je pre bohatých ľudí samozrejma, nie sú schopní plniť svoju úlohu v spoločnosti (Rozborilová, 2005).

Zo sociálneho hľadiska chudoba znamená stav, keď sú materiálne, sociálne, alebo kultúrne zdroje človeka natoľko obmedzené, že ho vylučujú z minimálne akceptovaného životného štandardu. Dlhodobé zotrvanie v stave chudoby vedie k sociálnej exklúzii a marginalizácii. Pojem chudoba na Slovensku v oficiálnom slovníku neexistuje, podobne ako doteraz neexistuje integrovaná stratégia riešenia chudoby (Vagač, 2001).

Ľudia žijú v chudobe, ak ich príjem a iné zdroje sú natoľko nedostatočné, že im neumožňujú dosiahnuť takú životnú úroveň, ktorá je akceptovateľná v spoločnosti, v ktorej žijú. V dôsledku chudoby môžu poznať mnohonásobné znevýhodnenie od nezamestnanosti, cez nízky príjem, zlé bývanie, nedostatočnú zdravotnú starostlivosť až po prekážky v prístupe k celoživotnému vzdelávaniu, kultúre, športu, či rekreácii. Sú často marginalizovaní a vylúčení z účasti na aktivitách (ekonomických, sociálnych a kultúrnych), ktoré sú bežné pre ostatných ľudí a ich prístup k základným právam môže byť obmedzený (Tvrdoň a Kasanova, 2004).

V slovenskom kontexte možno za synonymum chudoby pokladať hmotnú núdzu, ktorá je aj legislatívne vymedzená. **Hmotnou núdzou** sa myslí stav, keď príjem občana nedosahuje životné minimum ustanovené osobitným predpisom. V určitom zmysle slova možno za príbuzný pojem chudoby pokladať aj sociálnu núdzu, ktorá je

taktiež súčasťou slovenskej legislatívy a znamená stav, keď si občan nemôže zabezpečiť sám starostlivosť o seba, svoju domácnosť, ochranu a uplatňovanie svojich práv a právom chránených záujmov, alebo kontakt so spoločenským prostredím najmä vzhľadom na vek, nepriaznivý zdravotný stav, sociálnu neprispôsobivosť alebo stratu zamestnania. Možno povedať, že kým hmotná núdza je chápaná ako dôsledok nedostatočného príjmu, sociálna núdza vyjadruje skôr sociálnu exklúziu z rôznych dôvodov a jej dôsledky, nemusí to však byť chudoba, aj keď to nie je vylúčené (Vagač, 2001).

Existujú dva koncepty chudoby:

- **Subjektívny koncept chudoby** - je založený na hodnotení vlastnej životnej situácie jedincom či domácnosťou. Súvisí s tým, či sa ľudia subjektívne cítia byť byť chudobnými - že vnímanie chudoby je vždy subjektívne, čo znamená, že u každého človeka závisí na celom rade okolností, ako chudobu vníma, na porovnaní toho, čo skutočne má, s tým, napr. :
  - čo chce dosiahnuť (aké má aspirácie)
  - čo si myslí, že si zaslúži (čo je spravodlivé, aby mal)
  - čo si myslí, že skutočne potrebuje (existenčné minimum)
  - čo majú druhí (vplyv určitej spoločenskej komparácie) apod.
- **Objektívny koncept chudoby** - vychádza z analýzy sociálno-ekonomických informácií o súboroch domácností. Odráža spoločenský konsenzus či politickú vôľu na vynaloženie určitých nákladov spoločnosti. Objektívna chudoba bude vždy menej početná ako chudoba subjektívna (Tvrdoň a Kasanova, 2004).

Pri analyzovaní chudoby sa využívajú najmä ukazovatele charakterizujúce absolútnu chudobu, resp. relatívnu chudobu. Absolútna chudoba je definovaná vo vzťahu k určitému absolútnemu minimálnemu štandardu, ktorým je hranica chudoby. Absolútna chudoba znamená skutočné strádanie v dôsledku neuspokojenia základných životných potrieb. Základné životné potreby predstavujú tie potreby, ktorých uspokojenie je nutnou podmienkou prežitia. Ich chápanie sa mení, neredukuje sa však len na uspokojovanie fyzických potrieb. Relatívna chudoba znamená, že niekto je chudobný v porovnaní s inými ľuďmi, ktorí žijú v danej spoločnosti. Hranica chudoby je v tomto prípade vymedzená ako 40%, 50%, resp. 60% z úrovne dôchodku strednej,

resp. priemernej domácnosti alebo 40%, 50%, resp. 60% z úrovne spotrebných výdavkov strednej alebo priemernej domácnosti. V tomto prípade aj domácnosť, ktorá si môže zabezpečiť krytie základných životných potrieb môže byť považovaná za chudobnú, ak sa jej dôchodok alebo rozsah spotrebných výdavkov výrazne líši od dôchodku alebo spotrebných výdavkov iných dôchodkových skupín. Názory ekonómov pri meraní chudoby sa viac prikláňajú k určovaniu na základe výšky a štruktúry spotrebných výdavkov v určitom roku, pretože zachytenie spotrebných výdavkov je spoľahlivejšie a nepodlieha častým výrazným zmenám (Rozborilová, 2005).

V súčasnosti prevláda v európskych krajinách širšie vymedzenie podľa Rady Európy z decembra 1984, podľa ktorého chudoba označuje osoby, rodiny alebo skupiny osôb, ktorých zdroje (materiálne, kultúrne, sociálne) sú natoľko limitované, že ich vylučujú z minimálne akceptovaného životného štýlu štátov, v ktorých žijú. Ťažiskom tejto európskej definície chudoby je predovšetkým zdôraznenie dôsledku chudoby, ktorou je sociálna exklúzia chudobných (Konopásek, 1991).

Podľa Ondrejковиča (2000) chudoba nie je žiadny okrajový jav v spoločnosti, ale dotýka sa podľa obdivuhodne jednotných odhadov mnohých expertov približne tretiny obyvateľstva našej planéty. Vo svojej radikálnej podobe znamená chudoba bezdomovstvo, nedostatok a bezbranosť, biedu a bezmocnosť.

1.1.1 Sociálna exklúzia a sociálna inklúzia

Sociálna exklúzia je proces, prostredníctvom ktorého sú určitý jednotlivci vytlačení na okraj spoločnosti a je im zabránené plne na nej participovať v dôsledku svojej chudoby, nedostatku základných kompetencií (spôsobilosť) a príležitostí celoživotného vzdelávania alebo v dôsledku diskriminácie. Toto ich vzdďaluje, izoluje od zamestnania, príjmu a príležitostí vzdelávania, ako aj sociálnych komunitných sietí a aktivít. Majú veľmi obmedzený prístup k rozhodovacím orgánom, a tak často pociťujú bezmocnosť a nemožnosť riadiť a kontrolovať rozhodnutia, ktoré majú dopad na ich každodenný život (Tvrdoň a Kasanova, 2004).

Podľa Strediska pre štúdium práce a rodiny je možné sociálnu exklúziu bližšie špecifikovať ako dôsledok nerovného prístupu jednotlivcov alebo celých skupín obyvateľstva k piatim základným zdrojom spoločnosti: k zamestnaniu, bývaniu, sociálnej ochrane, zdravotnej starostlivosti a vzdelaniu, a ako neschopnosť uplatňovať svoje práva a realizovať aktívne občianstvo. Z toho vyplýva, že sociálne vylúčenie odkazuje k procesu plného alebo čiastkového uzavierania od akéhokoľvek sociálneho,

ekonomického, politického alebo kultúrneho systému, ktorý podmieňuje sociálnu integráciu človeka do spoločnosti. V konečnom dôsledku znamená sociálne vylúčenie odoprenie (alebo nerealizáciu) občianskych, politických a sociálnych práv občianstva. Sociálne vylúčenie nie je primárne vnímané ako dôsledok individuálneho/osobného zlyhania, ale skôr ako zlyhanie jedného alebo viacerých systémov, či štruktúr zabezpečujúcich sociálnu integráciu (Džambazovič, 2004).

Sociálna inklúzia je proces, ktorý zabezpečuje, aby tí, ktorí sú v riziku chudoby a sociálnej exklúzie získali príležitosti a nevyhnutné zdroje na to, aby mohli plne participovať na ekonomickom, sociálnom a kultúrnom živote a mali takú životnú úroveň a blahobyt, ktorý je považovaný za obvyklý v spoločnosti, v ktorej žijú. Zabezpečuje im väčšiu účasť na rozhodovaní, čo ovplyvňuje ich životy a prístup k základným právam (Tvrdoň a Kasanova, 2004). Inklúzia teda znamená odstraňovanie prekážok začleňovania jednotlivcov a skupín vo vyššie vymenovaných rovinách a zároveň posilňovanie prvkov solidarity, reciprocity, spoluzodpovednosti a spoločného zdieľania a je predpokladom a súčasťou sociálnej súdržnosti, ktorú chápeme ako proces (Džambazovič, 2004).

Spoločenské vylúčenie sa prejavuje rôznymi formami chudoby. Bezdomovstvo je jej extrémnym prejavom a je dnes považované dokonca za subštruktúru spoločnosti. Subštruktúru opovrhovaných, deformovaných, diskriminovaných, segregovaných a marginálnu (Tvrdoň a Kasanova, 2004).

Kľúčové výzvy boja proti chudobe a exklúzii sú rozpracované v **Spoločnom memorande o inklúzii** (JIM, 2003) a ich hlavným poslaním je integrovať politické opatrenia zamerané na sociálnu inklúziu prierezovo cez všetky oblasti ako sú trh práce, sociálna ochrana, vzdelávanie, bývanie, verejné služby rovnosť príležitostí, atď. Chudoba a sociálna exklúzia majú komplexnú a mnohorozmernú formu a vyžadujú spoločný prístup všetkých relevantných zložiek spoločnosti. K dlhodobým cieľom patrí (Tvrdoň a Kasanova, 2004):

- zvýšiť úroveň zamestnanosti a zamestnatelnosti všetkých zraniteľných skupín obyvateľstva
- znížiť riziko chudoby rodín s nezaopatrenými deťmi
- prekonať nevýhody súvisiace so vzdelaním
- podporiť integráciu rómskych komunít.

1.1.2 Hranice chudoby a životné minimum

Na posúdenie postavenia jedincov, domácností sa môže uplatniť objektívna hranica chudoby (zákonne upravená v rámci jednotlivých krajín, resp. v rámci určitého integračného zoskupenia), alebo subjektívna hranica chudoby, ktorá je podmienená predstavami, resp. pocitmi konkrétnych jedincov, domácností o dôchodku nutnom na pokrytie základných životných potrieb. Je založená skôr na subjektívnych skúsenostiach než na informácii o sociálne akceptovateľnom minimálnom životnom štandarde v určitej krajine (Rozborilová, 2005).

Chudoba je však interdisciplinárnou kategóriou, a preto ekonomické vyjadrenie chudoby je len jednou z možností zachytenia a vymedzenia chudoby. Stretávame sa s kategóriami ľudská chudoba a duchovná chudoba. Konkrétne, informáciu o ľudskej chudobe poskytuje index ľudskej chudoby. Zaoberá sa možnosťami prežitia, nadobudnutia vzdelania, životným štandardom a vo vyspelých ekonomikách sa sem zaraďuje aj sociálne vylúčenie. Hodnota indexu ľudskej chudoby sa pohybuje najmä v rozpätí 7- 17%, čo znamená, že táto časť populácie sa považuje za chudobnú. Z vyspelých krajín ku krajinám s najnižšou časťou populácie, ktorá žije v chudobe, patria Švédsko, Holandsko (7- 8%), naopak s najvyššou časťou populácie, ktorá žije v chudobe, patria USA (17%) a Írsko (15%). Duchovná chudoba sa spája s absenciou spolupatričnosti, solidarity, resp. s predstieraním solidarity, ale aj s depresiami, frustráciami, s drogovou závislosťou (Rozborilová, 2005).

Hranica chudoby však na Slovensku nie je definovaná, na jej vyjadrenie sa používa **životné minimum**, na základe ktorého sa odvíjajú rôzne sociálne opatrenia štátu. Životné minimum vyjadruje „spoločensky uznanú minimálnu hranicu príjmu občana, pod ktorou nastáva stav jeho hmotnej núdze“. Ústavný zákon č. 23/1991 Zb. uviedol Listinu základných práv a slobôd, kde v článku 30 je zakotvené právo občana na pomoc, ak sa ocitne v hmotnej núdzi, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie základných životných podmienok. Po rozdelení Československa toto právo garantuje slovenskému občanovi Ústava SR. Ľudské práva sa stali východiskovou bázou v prístupoch k chudobným, a to nielen v zmysle ich práv na pomoc, ale tiež hľadiska práva na ľudskú dôstojnosť (Tvrdoň a Kasanova, 2004) .

Rozlišujeme dve úrovne životného minima: **existenčné** a **sociálne minimum**, ktoré sa používajú aj v súčasnej slovenskej legislatíve. Existenčné minimum vyjadruje minimálne náklady na základné, existenčné potreby človeka a myslí sa tým strava, nevyhnutný odev a prístrešie a z hľadiska relatívnej metódy predstavovalo 42% priemerného príjmu. Existenčné minimum je vždy nižšie ako sociálne minimum a

vyjadruje hranicu chudoby, pre ktorú sa používa tiež výraz absolútnej alebo extrémnej chudoby, z tradičných pojmov sa môže použiť skôr výraz bieda (než chudoba) (Vagač, 2000). Sociálne minimum vyjadruje spoločensky minimálnu úroveň životného štandardu a zaručuje na minimálne spoločensky prijateľnej úrovni a s minimálnymi nákladmi uspokojovanie životných potrieb bežných v danej spoločnosti na určitom dosiahnutom stupni hospodárskeho a spoločenského vývoja. Domácnosti, ktoré nedosahujú tento životný štandard žijú v subštandardných podmienkach, s čím súvisí strádanie, deprivácia a označujú sa termínom chudobní. Chudoba určená na základe sociálneho minima sa označuje ako relatívna chudoba (Tvrdoň a Kasanova, 2004). Sociálne minimum prináleží občanovi, ktorý je v hmotnej núdzi z objektívnych dôvodov a má príjem zo závislej činnosti, sa dávkou sociálnej pomoci doplní jeho príjem v kalendárnom mesiaci do sumy 120% životného minima ustanoveného osobitným predpisom (Vagač, 2000).

Zákon o životnom minime prijatý v roku 1991 bol platný do 1998, a v priebehu jeho platnosti bolo životné minimum valorizované v rokoch 1993, 1995 a 1997. V roku 1998 bol v SR prijatý nový Zákon o životnom minime, založený na občianskom princípe, zdôrazňujúci zodpovednosť občana za svoju nepriaznivú životnú situáciu. Z hľadiska súčasnej slovenskej praxe predstavuje spoločensky uznanú hranicu čistého peňažného príjmu, ktorý by mal zabezpečiť domácnosti (domácnosťou sa myslí jednotlivec alebo rodina) dočasné uspokojovanie potrieb na veľmi skromnej úrovni. Ide o výdavky na bežné potreby, akými sú výživa, základné osobné potreby, výdavky na prevádzku domácností, ktoré umožňujú reprodukciu základných potrieb a minimálne sociálne kontakty. Takto koncipované životné minimum predpokladá, že na jeho úrovni je možné žiť iba dočasne, a že existuje reálna možnosť zlepšenia si svojho materiálneho postavenia vlastným pričinením. Zákon o životnom minime a Zákon o sociálnej pomoci sa vzťahuje nielen na občanov SR, ale tiež v rozsahu základných životných podmienok sa zaručuje aj cudzincovi, osobe bez štátnej príslušnosti, utečencom, odídencom a zahraničným Slovákom (Vagač, 2000).

Za životné minimum fyzickej osoby alebo fyzických osôb, ktorých príjmy sa posudzujú sa považuje suma alebo úhrn súm 185,19 € (5 579,03 Sk) mesačne, ak ide o jednu plnoletú fyzickú osobu, 129,18 € (3 891,68 Sk) mesačne, ak ide o ďalšiu spoločne posudzovanú plnoletú fyzickú osobu, 84,52 € (2 546,25 Sk) mesačne, ak ide o nezaopatrené dieťa alebo zaopatrené neplnoleté dieťa (MPSVR SR, 2009).

1.1.3 Skupiny obyvateľstva ohrozené chudobou

Nie všetky skupiny obyvateľstva sú v rovnakej miere ohrozené chudobou. Z hľadiska histórie je možné vidieť ich určitú stabilitu, ako aj určité posuny. Prvým typom chudoby bola ešte v 19. storočí pauperizáciou postihnutá pracujúca trieda, v rokoch 1945-1970 to boli sociálne minority a v posledných desaťročiach sú chudobou ohrození predovšetkým **nezamestnaní**. Ide o „novú“ chudobu, pod ktorou sa myslí jej ekonomická a politická nezvládnuteľnosť a následne vznikajúci „underclas“ v centrách veľkých miest (Vagač, 2000).

Ak chudoba bola identifikovateľná, tak mala charakter starej chudoby nezávislej od trhu práce, často nazývanej aj demografickou chudobou. Od konca šesťdesiatych rokov sa však v západnej Európe objavujú zárodky nového sociálneho fenoménu, ktorý neskôr spoločenský vedci označili názvom nová chudoba. Fenomén novej chudoby bol teda výsledkom mnohvrstevných socio-ekonomických a demografických procesov s rôznymi implikáciami pre rôzne skupiny obyvateľstva (Džambazovič, 2004).

V krajinách EÚ boli identifikované dve najrizikovejšie skupiny ohrozené chudobou. Sú nimi **starí ľudia** (ide o tradičnú skupinu) a **ľudia s nižším vzdelaním**. Napriek tomu, že sa vzdelanie ešte neodzrkadľuje v takej miere do výšky príjmov ako je tomu napríklad vo Francúzsku, a intelektuálna práca nie je ochranou proti peňažnej chudobe, ľudia s nižším alebo absentujúcim vzdelaním sa stávajú jednou zo skupín najviac ohrozených chudobou. Naopak, vzdelanie je predpokladom úspešnosti na trhu práce (Vagač, 2000). To znamená, že pozícia na trhu práce, či vylúčenie z jeho rámca, predstavuje najvýznamnejší indikátor chudoby. Tradične sú to **starí ľudia** vylúčení z trhu práce z hľadiska veku, čo je však vo vyspelých krajinách riešené priebežnou valorizáciou dôchodkov a tým je táto „riziková“ časť populácie ochraňovaná pred chudobou štátom (Vagač, 2000). K chudobou ohrozeným skupinám nesporne patria aj **neúplné rodiny s deťmi**. Chudoba najviac ohrozuje neúplné rodiny, ktoré vznikajú ako dôsledok rozvodov, alebo sú to slobodní rodičia. V EÚ je zaznamenaný nárast osamelých rodičov ako jeden z najvýraznejších demografických a sociálnych trendov nedávnych rokov. Vysokú pravdepodobnosť ohrozenia chudobou majú **deti**, na čo upozorňujú tak zahraničné ako aj domáce výskumy. Detská chudoba je však nedostatočne zviditeľnená, pretože štatistiky prezentujú chudobu hlavne v domácnostiach alebo rodinách, kým deti sa v ich rámci odsúvajú do úzadia. Ďalším dôvodom prehliadania chudoby detí je fakt, že štát rozhoduje o potrebách rodín a detí a určuje príspevok pre rodiny tak, že

minimalizuje potreby detí. Viacerí autori upozorňujú, že nejestvuje minimálny životný štandard pre dieťa (Vagač, 2000).

Deti vyrastajúce v chudobe a exklúzii sú pravdepodobne zapletené do cyklu prechádzajúceho z generácie na generáciu. Popri nerovnosti prístupu k zdrojom a príležitostiam, často spájanou s diskrimináciou, detská chudoba predstavuje odopretie ich práv. Má to niekoľko dlhodobých následkov, ovládajúc deti pri dosahovaní ich plného potenciálu, nepriaznivo ovplyvňujúc ich zdravie, zabraňujúc ich osobnému rozvoju, vzdelaniu a životu celkovo (European Commission, 2008).

Vo väčšine krajín Európskej únie sú deti vystavené väčšiemu riziku chudoby ako celkové obyvateľstvo. V niektorých štátoch je viac ako jedno zo štyroch detí v ohrození. Prevencia a boj proti detskej chudobe a sociálnemu vylúčeniu je preto nevyhnutný pre silnejšiu sociálnu súdržnosť a udržateľný rozvoj (European Commission, 2008).

Výrazne chudobou ohrozenou časťou populácie sú **ženy**. Možno povedať, že v celosvetovom meradle žije viac žien ako mužov v absolútnej chudobe a táto nerovnosť neustále rastie a má vážne dôsledky pre ženy a ich deti. Na ženy sa kladie neproporcionálne viac problémov zviazaných s prekonávaním chudoby, sociálnou dezintegráciou, nezamestnanosťou. K feminizácii chudoby dochádza na základe viacerých príčin. Jednou z nich je patriarchát, ako historicky vytvorený konštrukt správania sa, založený na mocenskom vzťahu muža a ženy (Vagač, 2000).

1.1.4 Dôchodková nerovnosť a jej meranie

Problematika rozdeľovania dôchodkov je plná rozporov. Nízke rozdiely v dôchodkoch nestimulujú k aktivite, ale aj príliš vysoké rozdiely v dôchodkoch nie sú žiaduce. Narastanie počtu bezdomovcov, od alkoholu alebo drog závislých ľudí, narastanie terorizmu, agresivity, kriminality – to všetko môže byť alarmujúcim signálom vysokej dôchodkovej nerovnosti, pričom extrémna polarizácia môže vyústiť až do nekontrolovateľných sociálnych výbuchov. Pre grafické znázornenie diferenciácie dôchodkov možno využiť **Lorenzovu krivku**, ktorá obsahuje hypotetický predpoklad absolútnej rovnosti a absolútnej nerovnosti. Absolútna rovnosť nastáva v prípade, keď sa dôchodky rozdeľujú rovnomerne medzi všetky domácnosti a absolútna nerovnosť vtedy, keď jedna skupina domácností si prisvojuje všetky dôchodky. Na meranie dôchodkovej nerovnosti sa využíva aj **dôchodkový Giniho koeficient**. Vypočíta sa ako pomer medzi obsahom plochy medzi skutočnou a ideálnou krivkou a obsahom plochy

pod ideálnou krivkou. Giniho koeficient sa pohybuje v rozpätí od 0 (absolútna rovnosť) po 1 (absolútna nerovnosť), resp. od 0 po 100 (Rozborilová, 2005) .

Giniho index vyjadruje mieru rovnomernosti prerozdelenia bohatstva v krajine (podiel príjmu najbohatších 5% obyvateľov s príjmom najchudobnejších 5%). V realite sa nízke hodnoty indexu v globálnom meradle pohybujú v najviac rovnostárskych spoločnostiach v rozmedzí 0,2 až 0,3, a vysoké v najväčšmi diferencovaných spoločnostiach v rozmedzí 0,5 až 0,6 (Sloboda, 2006). Ak by boli príjmy či bohatstvo rovnomerne rozdelené, tak je jeho hodnota nula, ak by boli koncentrované u jedného človeka, má hodnotu 100. Teda čím vyššia nerovnosť, tým vyššia hodnota indexu. Okrem krajín s rozsiahlym sociálnym systémom ako Dánsko a Švédsko patrí medzi krajiny s najmenšími nerovnosťami napríklad aj Česká republika. Naopak, najväčšie nerovnosti tradične dosahujú najchudobnejšie krajiny sveta (Kišš, 2007).

Podľa Rozborilovej (2005) vývoj dôchodkovej nerovnosti v celosvetovom kontexte, meranej na základe Giniho koeficientu, je charakterizovaný narastajúcou hodnotou Giniho koeficientu . Zatiaľ čo v polovici 20. storočia predstavoval hodnotu 43%, koncom 20. storočia sa zvýšil na 58,3%. Zvýšenie dôchodkovej nerovnosti však nie príznačné pre všetky kontinenty, resp. pre všetky regióny v rámci jednotlivých kontinentov. K narastaniu dôchodkovej nerovnosti dochádza najmä v Afrike, niektorých regiónoch Ázie, i keď Áziu možno charakterizovať v tomto kontexte ako najviac heterogénny kontinent, v krajinách strednej a východnej Európy. Naopak, k stabilizácii dôchodkovej nerovnosti dochádza v Latinskej Amerike.

1.2 Chudoba v krajinách Európy a na Slovensku

V Európe sa chudoba skúma od konca 19. storočia, pričom sa jej chápanie historicky menilo. Spočiatku sa za chudobného pokladal ten, kto žil zreteľne v zlých podmienkach a mal problémy s fyzickým prežitím. Podľa Rady Európy chudoba označuje osoby, rodiny alebo skupiny osôb , ktorých zdroje (materiálne, kultúrne, sociálne) sú natoľko limitované, že ich vylučujú z minimálne akceptovaného životného štýlu štátov, v ktorých žijú (Tvrdoň a Kasanova, 2004).

Chudoba je vo väčšej časti európskeho priestoru predovšetkým relatívnou a nie absolútnou chudobou. V rozvinutých krajinách Európy je primárne spájaná s

nedostatkom pracovných príležitostí a s dlhodobou nezamestnanosťou (Džambazovič, 2004).

Podľa Svetovej banky (Alam, 2005), bieda v Európe postihuje najmä niektoré krajiny bývalého Sovietskeho zväzu a východnú Európu. Európske krajiny postihnuté chudobou možno rozdeliť do štyroch skupín:

- **EÚ-8** - skupina krajín, ktoré v roku 2004 vstúpili do EÚ (Poľsko, Česká republika, Maďarsko, Slovensko, Slovinsko, Lotyšsko, Litva a Estónsko) majú nízku chudobu,
- **juhovýchodná Európa (SEE)** - je skupina krajín, ktoré predstavujú kandidátov na vstup do EÚ - Albánsko, Bosna a Hercegovina, Chorvátsko, Macedónsko, Srbsko a Čierna hora majú priemernú chudobu,
- **krajiny juhovýchodnej Európy (SEE), ktoré v roku 2007 vstúpili do EÚ**- Bulharsko a Rumunsko (1.1.2007) majú priemernú chudobu,
- **stredne príjmové krajiny v Spoločenstve nezávislých krajín CIS**- Bielorusko, Rusko a Ukrajina majú tiež priemernú chudobu.

V rokoch 1998-2003 po finančnej kríze v Rusku však došlo v týchto krajinách k zlepšeniu situácie kedy viac ako 40 miliónov ľudí prekonalu chudobu avšak 60 miliónov ľudí zostalo naďalej chudobnými. V tomto období chudoba poklesla takmer všade, okrem Poľska a Litvy. Kým približne 20% obyvateľstva bývalého ZSSR a východnej Európy žilo v biede, v súčasnosti sa tento počet zredukoval na 12% pričom toto zníženie sa najviac prejavilo v ľudnatých stredne- príjmových krajinách ako napr. Rusko a Ukrajina. Pokrok v jednotlivých oblastiach spoločenského života ako je prístup k vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti ale aj k základným potrebám ako je prístup k pitnej vode či kúreniu je veľmi nejednotný, so zlepšením v niektorých prípadoch a zhoršením v iných. Aj keď príjmy vzrástli a absolútna deprivácia pri 2,15 dolára na deň je nižšia, životný štandard v týchto krajinách sa nezvýšil a veľká časť spotreby obyvateľstva sa nachádza v rozmedzí od 2,15- 4,30 dolára na osobu na deň. Táto skupina obyvateľstva síce nepatrí medzi skupiny s absolútnou depriváciou ale vyznačuje sa značnou ekonomickou zraniteľnosťou (Alam, 2005).

Chudoba v EÚ sa však týka najmä **detí**. Podľa Tlačovej agentúry Slovenskej republiky (TASR, 2008) devätnásť percent detí žijúcich v Európskej únii ohrozuje chudoba. V takmer polovici členských krajín je riziko chudoby u detí vyššie než 20 percent. Vyplýva to z zverejnenej správy Európskej komisie, ktorá skúma národné stratégie v oblasti sociálnej inklúzie, dôchodkov, zdravotníckej a dlhodobej

starostlivosti. Zameriava sa pritom najmä na detskú chudobu, starších zamestnancov, či nerovnosti v zdravotníckej starostlivosti. Podľa dokumentu sú najväčšiemu riziku chudoby vystavené deti v Poľsku a Litve, kde sa to týka 26% detskej populácie. Najmenej je to v Dánsku a Fínsku (10%). V prípade Slovenska ide o 17 %, čím sa zaraďuje do stredu tabuľky. Správa upozorňuje, že život v domácnosti, kde nikto nepracuje, ovplyvňuje nielen súčasné životné podmienky detí, ale aj ich budúcnosť. V roku 2007 takmer desať percent detí v EÚ žilo v rodine nezamestnaných, pričom najmenej to bolo v Slovinsku, na Cypre a v Luxembursku (4%) a najviac vo Veľkej Británii (17%) nasledovanej Maďarskom. Slovensko je s takmer 11% na šiestom mieste. V rámci EÚ sa pritom situácia počas posledných piatich rokov nezlepšila a v polovici členských krajín z nárastu miery zamestnanosti neprofitovali tie rodiny, ktorých členovia sú dlhodobo nezamestnaní.

Podľa TASR (2008) ani tie deti, ktorých rodičia sú zamestnaní, však nie sú vo všetkých prípadoch uchránené pred rizikom chudoby. Celkovo 13% detí z rodín, kde rodičia pracujú, žije pod hranicou chudoby. Najmenej takýchto prípadov (5-7%) je v škandinávskych krajinách, najviac (vyše 20%) v Španielsku, Portugalsku a Poľsku. Slovensko je s necelými 15 % na 11. mieste spomedzi 25 krajín (bez Bulharska a Rumunska).

Extrémna chudoba vo svete je teda stále každodennou realitou. Rastúca chudoba je však živnou pôdou pre ďalšie hrozby ako terorizmus, násilné konflikty, nelegálny obchod akéhokoľvek druhu. Ako hospodárska veľmoc s viac ako 450 miliónmi obyvateľov, ktorá zabezpečuje štvrtinu celosvetovej produkcie a ako najväčší obchodný partner vyše 100 krajín, musí EÚ rázne konať v oblasti rozvoja s cieľom podporovať stabilitu, blahobyt a bezpečnosť v Európe a inde vo svete (Spolupráca v oblasti rozvoja a humanitárnej pomoci, 2005).

Proces sociálnej a ekonomickej transformácie v **Slovenskej republike** nastoľuje v oveľa výraznejšej forme problém chudoby. Vznik chudoby úzko súvisí so zmenami na trhu práce, inštitucionálnymi zmenami a s prechodom od princípov štátnej paternalistickej sociálnej politiky k posilňovaniu princípov individuálnej zodpovednosti. Nie každý občan sa dokáže s týmito zmenami v dostatočnej miere vyrovnáť, a preto mu treba pomôcť (Tvrdoň a Kasanova, 2004).

V rámci Uhorska v 19. a prvej polovici 20. storočia, ale aj za prvej Československej republiky bola chudoba bežnou súčasťou života Slovákov a jej kontúry vytvárala predovšetkým zaostávajúca industrializácia. Existencia chudoby v našej socialistickej minulosti bola bagatelizovaná a oficiálne nebola vôbec pripustená, i keď reálne v istej miere nepochybne existovala. V súčasnej dobe je pravdepodobnosť vyššieho výskytu chudoby spájaná predovšetkým s procesom transformácie. Liberalizácia cien a jej dopad na rast životných nákladov, konštituovanie trhu práce a jeho vplyv na diferencovaný mzdový vývoj, rozvíjajúce sa súkromné vlastníctvo a jeho pôsobenie na príjmovú a majetkovú diferenciáciu majú rozdielny vplyv na sociálnu štruktúru v spoločnosti (Tvrdoň a Kasanova, 2004).

V súčasnosti možno povedať, že v našej krajine došlo k značnému zlepšeniu sociálnej situácie. Skupinu obyvateľov, ktorých príjmy sú oproti ostatným o toľko nižšie, že im hrozí chudoba, má v Európskej únii menšiu ako Slovensko iba šesť krajín. Riziko chudoby u nás hrozí 13 percentám obyvateľov, v roku 2002 to bolo 21 percent (EU SILC, 2006). Počas uplynulého desaťročia došlo k zmenám v rozdelení príjmov, ktoré sa tak viac približuje situácii v rozvinutých trhových ekonomikách západnej Európy. Nerovnosť príjmov na Slovensku patrí dlhodobo medzi najnižšie v celosvetovom meradle (Vagač, 2004).

Podľa väčšiny ukazovateľov dosiahla Slovenská republika vysokú úroveň ľudského a sociálneho rozvoja. Národná správa o ľudskom rozvoji Rozvojového programu OSN z roku 2000 zaradila krajinu podľa úrovne jej ľudského rozvoja na 40. miesto - tretie najvyššie medzi transformujúcimi sa hospodárstvami. Slovensko sa tak dostalo pred niektoré krajiny s vyšším príjmom na osobu. Napriek všeobecne vysokej životnej úrovni a celkovej úrovni rozvoja však na Slovensku existujú rodiny, ktorých životné podmienky sa nachádzajú pod hladinou prijateľného sociálneho minima. Podľa spoločenských noriem tieto rodiny a jednotlivci žijú v chudobe (Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, 2001).

Existujúce poznatky ukazujú, že chudobou sú na Slovensku najviac ohrození jednotlivci alebo domácnosti, ktorých prednosta (Vagač, 2004) :

- je dlhodobo nezamestnaný,
- má iba základné vzdelanie alebo je bez vzdelania,
- pracuje v nízko-príjmovom nekvalifikovanom zamestnaní,

- vedie početnú alebo neúplnú rodinu (iba jeden rodič),
- je príslušníkom rómskej menšiny žijúcej v izolovanej osade,
- má problémy s uspokojením základných životných potrieb (napr. bezdomovci).

V skutočnosti dochádza často k prepojeniu týchto faktorov. Príkladom je mnohopočetná rodina, kde majú rodičia ukončené iba základné vzdelanie, sú niekoľko rokov bez zamestnania a odkázaní na sociálne príjmy alebo príležitostné práce. Riziko chudoby u ohrozených jednotlivcov a skupín je vyššie, ak žijú na vidieku, ak majú narušené zdravie, ale aj v prípade ak v chudobe žili už ich rodičia. Všetky uvedené vplyvy pôsobia výraznejšie v prípade ženskej časti populácie. Vylúčenie z trhu práce patrí spolu s nedostatočným vzdelaním k hlavným znakom chudoby (Vagač, 2004).

Podľa Svetovej banky Slovensko teraz čelí trom výrazným rozvojovým výzvam. Prvou je pokračovanie prezieravého riadenia ekonomiky a dodržanie záväzkov v rámci Paktu stability a rastu keďže Slovensko sa prijatím eura snaží dosiahnuť plné výhody členstva v Európskej únii. Nedávne fiškálne reformy vytvorili silnú platformu na plnenie tohto programu. Druhou výzvou je priblíženie sa európskym úrovňam príjmov a plná konkurencieschopnosť na európskych a svetových trhoch a vybudovanie kapacít na produktívne využívanie nových zdrojov EÚ. Štrukturálne reformy na zlepšenie mobility pracovných síl a kapitálu budú v tomto ohľade dôležité. Treťou výzvou je zníženie chudoby a nezamestnanosti a riešenie rómskej otázky. Sú potrebné zmeny na trhu práce, rozvoj sektoru malých a stredných podnikov (SME), ktorý by mal za normálnych okolností generovať vysoký počet nových pracovných miest, zaostáva a reformy vo vzdelávaní sa len začínajú, zatiaľ čo nízka úroveň vzdelania zostáva kľúčovým faktorom spôsobujúcim nezamestnanosť a chudobu (Zhang, 2004).

Slovensko potrebuje znížiť nezamestnanosť a chudobu, pričom musí riešiť najmä otázku marginalizácie rómskej komunity. Profil Slovenska z hľadiska chudoby je podobný ako v iných krajinách vstupujúcich do EÚ. Miera absolútnej chudoby je nízka, existujú však skupiny výrazne postihnuté chudobou, najmä medzi nezamestnanými, domácnosťami v chudobných regiónoch východného Slovenska a rómskou menšinou, ktorá predstavuje takmer 11% obyvateľstva. Chudoba je najvýraznejšia v geograficky izolovaných a marginalizovaných rómskych osadách na východnom Slovensku, ktoré obyčajne nemajú základnú infraštruktúru a zariadenia (Zhang, 2004).

1.2.1 Rómska problematika na Slovensku

Rómska národnostná menšina je síce vnútorne heterogénna skupina, veľká časť Rómov však patrí medzi najchudobnejšie obyvateľstvo SR. Ich sociálnu situáciu dlhodobo determinuje vysoká miera dlhodobej nezamestnanosti, závislosť na dávkach sociálneho systému, nízka úroveň vzdelania a bývania. Najviac ohrozené sociálnou exklúziou sú neintegrované rómske komunity žijúce vo vidieckych alebo mestských osídleniach - ich počet sa odhaduje na niekoľko sto. V týchto osadách žije približne 100 000 Rómov- zažívajú extrémnu chudobu, ktorá sa navyše prenáša na ďalšie generácie (Tvrdoň a Kasanova, 2004).

Podľa **Svetovej banky** tu nezamestnanosť dosahuje takmer 100 % v mnohých z týchto osád a ukazovatele úrovne vzdelávania a zdravotníckej starostlivosti sú nízke. Napríklad len 3 % rómskych detí majú dokončené stredné vzdelanie. Najmenej jedna tretina dlhodobo nezamestnaných sú Rómovia. Vláda zriadila Úrad pre rómske záležitosti vedený splnomocnenkyňou vlády (s podporou grantu Fondu rozvoja inštitúcií (IDF) vo fiškálnom roku 2002), ktorý bude zodpovedný za koordináciu politiky v rómskej problematike vo vláde (a za koordináciu činností vlády týkajúcich sa programu Desiatročie integrácie Rómov (Decade of Roma Inclusion), ktorý bol prijatý na konferencii Rómov v Budapešti, konanej za podpory Svetovej banky a Sorosovej nadácie v roku 2003). Politický vplyv Rómov je však rozptýlený a žiaden z koaličných partnerov (a už vôbec nie opozičné strany) nepovažuje rómsku otázku za súčasť ich politického programu alebo zodpovednosti (Zhang, 2004).

V osadách prevláda nízka úroveň zdravotného uvedomenia, vysoká miera zdravia poškodzujúceho správania, čo sa odráža aj na nižšej kvalite zdravotného stavu a očakávanom veku dožitia u Rómov, ktorý je o niekoľko rokov nižší ako u celkovej populácie v SR. V dôsledku nízkeho ekonomického a sociálneho statusu a priestorovej segregácie majú obyvatelia tiež obmedzenú možnosť využívať právne prostriedky na svoju ochranu, nižší prístup ku kultúre, športu a iným voľnočasovým aktivitám. Tieto znevýhodnenia umocňuje úžerníctvo a následná absolútna zadlženosť. V rámci nezamestnanosti sa sformoval fenomén etnicky špecifickej rómskej nezamestnanosti, ktorej rozsah, ako aj sociálne dopady sú väčšie a hlbšie ako u majoritného obyvateľstva (Tvrdoň a Kasanova, 2004).

Podľa **Správy o miléniových rozvojových cieľoch** (Vagač, 2004) Rómovia sú výrazne zastúpení medzi dlhodobo nezamestnanými osobami, nekvalifikovanými pracovníkmi, poberateľmi sociálnych dávok. O extrémnej chudobe na Slovensku sa

najčastejšie hovorí práve v súvislosti s izolovanými rómskymi osadami, v ktorých žije odhadom 2,5 % obyvateľstva SR.

Medzi opatrenia na dosiahnutie cieľa zastaviť šírenie chudoby Rómov možno zaradiť (Vagač, 2004):

- zlepšiť informovanosť o chudobe Rómov;
- prepojiť aktivity zamerané na Rómov;
- zapojiť Rómov do riešenia chudoby;
- motivovať Rómov k snahe vyhnúť sa chudobe;.
- uplatniť špecifické opatrenia;
- presadzovať integrované riešenia.

1.3 Cesta k znižovaniu chudoby a sociálneho vylúčenia v EÚ a na Slovensku

V rámci EÚ sa dlho hľadal spôsob (niekedy aj metódou pokusu a omylu) vzájomnej spolupráce v oblastiach, ktoré z nejakého dôvodu nepodliehali európskemu právu, a v ktorých bol eminentný záujem o určitú formu koordinácie krokov. Otázky sociálneho vylúčenia, zamestnanosti, dôchodkov boli a stále sú citlivou témou z hľadiska kompetencií a stanovovania cieľov. **Otvorená metóda koordinácie (OMC)** je metóda spolupráce dizajnovaná spôsobom, ktorý na jednej strane podporuje konvergenciu v špecifických oblastiach systémov sociálnej ochrany, na strane druhej rešpektuje autonómiu členských štátov. Jedná sa o postup, ktorý dokáže splniť očakávania rôznych názorových skupín ohľadom del'by právomocí a miery spolupráce. Otvorená metóda koordinácie nie je záväzným právnym nástrojom, má za cieľ šírenie najlepších praktík v danej oblasti, má napomáhať dosahovaniu väčšej konvergenzie členských štátov smerom ku schváleným cieľom EÚ. Proces OMC zahŕňa štyri nástroje - fixovanie cieľov na úrovni EÚ, vytvorenie časových plánov na ich dosahovanie v krátkodobom, strednodobom a dlhodobom horizonte, vytvorenie kvalitatívnych a kvantitatívnych indikátorov, transformácia cieľov EÚ do národných a regionálnych politík s rešpektovaním špecifik, ktorým musia čeliť, monitorovanie, hodnotenie, peer review (vzájomné hodnotenie projektov formou semináru). Potreba rozvíjania špecifickej komunitnej metódy bola zdôraznená na summite v Lisabone. Otvorená metóda koordinácie bola teda rozšírená na oblasť sociálneho vylúčenia v roku 2000.

Táto metóda mala zodpovedať európskej sociálnej politike a mala napomôcť riešiť najväčšie problémy občanov v Európe. Na Lisabonskom summite a nasledovne na summite v Nice bolo dohodnuté, že politiky boja proti sociálnemu vylúčeniu a chudobe by mali byť založené na otvorenej metóde koordinácie, kombinujúc národné akčné plány a program prezentovaný Európskou komisiou, ktorý by mal podporiť kooperáciu v tejto oblasti. Zjednodušene môžeme povedať, že uplatnenie otvorenej metódy koordinácie na oblasť boja proti sociálnemu vylúčeniu pozostáva z dvoch hlavných častí: z vypracovania národných akčných plánov inklúzie a z ich hodnotenia Európskou komisiou (tie sú doplnené akčným plánom na podporu spolupráce medzi členskými štátmi) (Džambazovič, 2004).

V rámci Európskej únie sa vytvorila organizácia **Európska sieť boja proti chudobe** (EAPN). EAPN je nezávislé združenie mimovládnych organizácií a skupín, ktoré sa venujú boju proti chudobe a sociálnemu vyradovaniu v členských krajinách Európskej Únie. EAPN reprezentuje 15 národných sietí a 26 európskych organizácií. Sieť vznikla v roku 1990 a má status poradcu pri Rade Európy. Je zakladajúcim členom Platformy európskych sociálnych mimovládnych organizácií. Hlavnými cieľmi Európskej siete boja proti chudobe sú (Tvrdoň a Kasanova, 2004):

- dosiahnuť, aby sa boj proti chudobe a sociálnemu vyradovaniu stal súčasťou politického programu EÚ,
- podporovať efektívnosť opatrení zameraných na boj proti chudobe,
- lobiť v prospech ľudí (a spolu s nimi), ktorí zažívajú chudobu.

Na **Miléniovom summite OSN** v septembri 2000 potvrdilo 189 členských krajín záväzok venovať najvyššiu pozornosť udržateľnému rozvoju a boju proti chudobe. Podpísanie Miléniovej deklarácie viedlo k prijatiu ôsmich miléniových rozvojových cieľov (ang. Millennium Development Goals, skr. MDGs), 18 špecifických zámerov a 48 ukazovateľov, ktoré sa stali všeobecne akceptovaným rámcom pre meranie pokroku vo svete. Väčšina miléniových cieľov má stanovený rok 2015 ako horizont na ich splnenie. Správa naznačuje, že Slovensko je na dobrej ceste naplniť všetky dohodnuté ciele. Celkovo pozitívne hodnotenie je však sprevádzané kritickým poukázaním na špecifické oblasti a skupiny obyvateľstva, ktoré čelia vážnym problémom participovať na pokroku. Prepojenie globálnych a národných zámerov je preto rozhodujúcim krokom k náležitému uplatneniu miléniových cieľov na *Slovensku* (Vagač, 2004).

Prvý cieľ s názvom **Odstránenie extrémnej chudoby a hladu** možno považovať za hlavné poslanstvo miléniovej iniciatívy. Pojednáva o znižovaní extrémnej chudoby, ktorú označuje za dôsledok nedostatočných príjmov a súvisiacich zlých životných podmienok. Na tento cieľ úzko nadväzujú ďalšie miléniové ciele, ktoré sú zamerané na rôzne podoby chudoby. Dostupné údaje naznačujú, že výskyt príjmovej chudoby je pomerne nízky na Slovensku. Značná časť obyvateľstva však uniká riziku chudoby len s pomocou sociálnych príjmov od štátu. Viditeľné oblasti hlbokoj chudoby, rómske osady, poukazujú zároveň na vysoký podiel populácie žijúcej v extrémne zhoršených podmienkach (Vagač, 2004).

Podľa Správy o miléniových rozvojových cieľoch medzi návrhy prvého cieľa patrí:

- 1) znížiť na polovicu podiel ľudí žijúcich pod hranicou 2,15 dolára na deň (PPP),
- 2) znížiť nezamestnanosť na jednocifernú hodnotu, znížiť dlhodobú nezamestnanosť,
- 3) zastaviť šírenie chudoby Rómov, znížiť počet Rómov žijúcich v osadách,
- 4) zásadne zlepšiť zber a monitoring údajovo chudobe,
- 5) zlepšiť spoluprácu na riešení chudoby.

V roku 2003 počas predvstupových rokovaní Slovensko a ostatné krajiny, ktoré kandidovali na vstup do EÚ vypracovali **Spoločné memorandum o inklúzii** (JIM). Spoločné memorandá o inklúzii sú významné vládne dokumenty, ktoré boli formálne podpísané zástupcami Európskej komisie a predstaviteľmi krajín vstupujúcich do Európskej únie (za Slovensko JIM podpísal Ľ. Kaník, vtedajší minister práce, sociálnych vecí a rodiny). Na Slovensku je tento dokument málo známy, hoci by mal byť dôležitým východiskom a zhrnutím predstáv vlády, ako pristúpiť k problému chudoby a sociálneho vylúčenia v EÚ.

Slovenská republika definovala priority boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu vo svojom JIM-e nasledovne (Tvrdoň a Kasanova, 2004):

1. podpora rastu zamestnanosti,
2. podpora takých reforiem v oblasti sociálnej ochrany, ktoré na jednej strane budú garantovať adekvátny príjem osobám a skupinám, ktoré sa považujú za rizikové a na druhej strane takým opatreniam, ktoré posilňujú aktívnu politiku trhu práce,

3. prekonanie znevýhodnení v oblasti vzdelania a kvalifikácie podporou celoživotného vzdelávania,
4. prekonávanie extrémnej chudoby a sociálneho vylúčenia Rómskej komunity a podpora ich integrácie do spoločnosti,
5. podpora bytovej politiky, podpora bezbariérového bývania a vytvorenie komplexného integrovaného prístupu k riešeniu problémov bezdomovcov.

Pre posilnenie záväzku EÚ dosiahnuť rozhodujúci vplyv na odstránenie chudoby Európska komisia vyhlásila rok 2010 **Európskym rokom boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu** preto, že:

- všetci ľudia majú právo na dôstojný život a na účasť v spoločenskom živote;
- súkromný aj verejný sektor sa delia o zodpovednosť za boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu;
- odstránenie chudoby s cieľom zaistenia súdržnejšej spoločnosti je prínosom pre všetkých;
- pre dosiahnutie tohto cieľa je potrebné zaangažovanie všetkých vrstiev spoločnosti (Fond sociálneho rozvoja, 2010).
Plánované aktivity:
- kampane na zvyšovanie povedomia o chudobe a sociálnom vylúčení,
- inovatívne programy na podporu sociálneho začlenenia,
- konferencie zamerané na problematiku Európskeho roka boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu,
- súťaže zamerané na identifikáciu úspešných prípadov.

Aktivity budú prebiehať na úrovni členských štátov za účasti občianskej spoločnosti, miestnych a regionálnych orgánov. Za implementáciu Európskeho roka boja proti chudobe v Slovenskej republike zodpovedá Fond sociálneho rozvoja (Fond sociálneho rozvoja, 2010).

Európska komisia 3.3.2010 uviedla stratégiu nazvanú „**Európa 2020**“ s cieľom vymaniť sa z krízy a pripraviť hospodárstvo EÚ na nasledujúce desaťročie. V tejto stratégii Komisia určuje tri kľúčové faktory rastu, ktoré je potrebné implementovať prostredníctvom konkrétnych opatrení na úrovni EÚ i na vnútroštátnej úrovni:

- **inteligentný rast** (podpora vedomostí, inovácie, vzdelávania a digitálnej spoločnosti),

- **udržateľný rast** (zefektívňovanie našej produkcie, pokiaľ ide o zdroje, pri súčasnom zvyšovaní konkurencieschopnosti) a
- **inkluzívny rast** (zvyšovanie účasti na trhu práce, získavanie zručností a boj proti chudobe).

Je potrebné, aby sa zodpovednosť za rast a pracovné miesta v tomto boji prevzala na najvyššej politickej úrovni a aby sa zmobilizovali všetci aktéri v celej Európe. Stanovených bolo päť cieľov, ktoré vymedzujú, kde by sa EÚ mala nachádzať do roku 2020, pričom na základe týchto cieľov bude možné sledovať tempo napredovania (Úrad vlády SR, 2010).

EÚ si musí stanoviť, aký pokrok chce dosiahnuť do roku 2020. Na tento účel navrhuje Komisia tieto **hlavné ciele EÚ** (European Commission, 2010):

- miera zamestnanosti obyvateľov vo veku 20-64 rokov by mala dosiahnuť 75 %,
- úroveň investícií do výskumu a vývoja by mala dosiahnuť 3 % HDP EÚ,
- je potrebné dosiahnuť ciele „20/20/20“ v oblasti klímy/energie (vrátane zvýšenia záväzku, pokiaľ ide o zníženie emisií na 30 %, ak budú vhodné podmienky),
- podiel ľudí, ktorí predčasne ukončia školskú dochádzku, by sa mal znížiť pod 10 % a minimálne 40 % mladých ľudí by malo mať vysokoškolské vzdelanie,
- o 20 miliónov menej ľudí by malo byť ohrozených **chudobou**.

Komisia navrhuje **sedem hlavných iniciatív**, ktoré budú podporovať pokrok v každej prioritnej oblasti. Jednou z nich je **„Európska platforma na boj proti chudobe“** na zabezpečenie sociálnej a územnej súdržnosti, aby všetci mohli využívať výhody plynúce z rastu a zamestnanosti a aby ľudia žijúci v chudobe a sociálnom vylúčení mali možnosť žiť dôstojný život a aktívne sa podieľať na živote spoločnosti (European Commission, 2010).

Hlavná iniciatíva: Európska platforma na boj proti chudobe:

Nadväzujúc na súčasný Európsky rok boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu, cieľom tejto iniciatívy je zabezpečiť hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť, zvyšovať povedomie a uznať základné práva ľudí žijúcich v chudobe a čeliacich sociálnemu vylúčeniu (European Commission, 2010).

Na úrovni EÚ sa bude **Komisia** usilovať o:

- premenu **otvorenej metódy koordinácie** v oblasti sociálneho vylúčenia a sociálnej ochrany na platformu pre spoluprácu, partnerské hodnotenie a výmenu osvedčených postupov a na nástroj na podporovanie záväzku verejných a súkromných zúčastnených strán znížiť sociálne vylúčenie a prijať konkrétne opatrenia, a to aj prostredníctvom cielej podpory zo štrukturálnych fondov, najmä z Európskeho sociálneho fondu,
- vytvorenie a realizovanie programov na podporu sociálnej inovácie pre najzraniteľnejšie skupiny, najmä zabezpečením inovatívnych možností vzdelávania, odbornej prípravy a zamestnania pre znevýhodnené komunity, programov na podporu **boja proti diskriminácii** (napr. postihnutých ľudí) a vytvorenie nového programu na začlenenie migrantov, aby mohli naplno využívať svoj potenciál.
- posúdenie primeranosti a udržateľnosti systémov sociálnej ochrany a dôchodkových systémov a stanovenie spôsobov pre zabezpečenie lepšieho prístupu k systémom zdravotnej starostlivosti.

Na vnútroštátnej úrovni budú **členské štáty** musieť:

- podporovať zdieľanú kolektívnu a individuálnu zodpovednosť v boji proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu,
- stanoviť a uplatňovať opatrenia zamerané na riešenie osobitných okolností mimoriadne ohrozených skupín (napr. rodín s jedným rodičom, menšín, Rómov, ľudí s postihnutím a ľudí bez domova),
- využívať svoje systémy sociálneho zabezpečenia a dôchodkové systémy v plnej miere s cieľom poskytnúť primeranú podporu príjmu a zabezpečiť prístup k zdravotnej starostlivosti (European Commission, 2010).

Ambicióznosť programu **Európa 2020** znamená, že zodpovednosť za riadenie a výsledky sa musí presunúť na novú úroveň. Komisia vyzýva hlavy štátov a predsedov vlád, aby sa zhostili zodpovednosti za túto novú stratégiu a schválili ju na jarnom zasadaní Európskej rady. Posilní sa aj úloha Európskeho parlamentu. Budú posilnené aj metódy riadenia s cieľom zabezpečiť, aby sa prijaté záväzky premietli do účinných opatrení v praxi. Komisia bude pokrok monitorovať. S cieľom zvýšiť súdržnosť sa predkladanie správ a vyhodnocovanie v rámci programu Európa 2020 ako aj v rámci Paktu stability a rastu (PSR) uskutoční súbežne, pričom tieto dva programy zároveň

zostanú oddelenými nástrojmi. Vďaka tomu sa dosiahne, že obe stratégie budú môcť sledovať podobné reformné ciele a zároveň budú môcť zostať oddelenými nástrojmi (Úrad vlády SR, 2010).

Riešenie prekážok a dosiahnutie cieľov stratégie Európa 2020 predpokladá maximálne využitie nástrojov na úrovni EÚ, najmä jednotného trhu, finančných opatrení a nástrojov vonkajšej politiky. Európska rada bude mať plnú zodpovednosť a bude ústredným bodom novej stratégie. Komisia bude monitorovať pokrok pri dosahovaní cieľov, bude uľahčovať zdieľanie politík a zabezpečí potrebné návrhy na riadenie opatrení a dosahovanie výsledkov v rámci hlavných iniciatív EÚ. Európsky parlament bude hybnou silou pri mobilizovaní občanov a bude spoluzákonodarcom v oblasti kľúčových iniciatív. Tento spoločný prístup by sa mal vzťahovať aj na výbory EÚ, národné parlamenty, vnútroštátne, miestne a regionálne orgány, sociálnych partnerov, zainteresované strany a občiansku spoločnosť, aby každý prispel k dosiahnutiu spoločnej vízie (European Commission, 2010).

Európska stratégia pre udržateľný rast a zamestnanosť Európa 2020 prichádza v čase najhoršej hospodárskej krízy za uplynulé dekády. Nastupuje po Lisabonskej stratégii prijatej v roku 2000, ktorá skončila neúspechom. Základ novej agendy tvoria inovácie a zelený rast a tiež návrhy na prísne kontrolovanie národných reforiem, čo bolo najväčšou slabosťou **Lisabonskej stratégie**. Osobitným problémom sú indikátory merania chudoby. Ako uvádzajú aktuálne európske štatistiky v súčasnosti **žije pod hranicou chudoby 17 % ľudí v EÚ** (80 miliónov). Podľa kritikov tie súčasné nedokážu dôkladne merať nerovnosti. Podľa návrhu by sa redukcia chudoby mala odvíjať od časovo zakotvenej hodnoty a nie od jej relatívnej úrovne. Tá sa počíta podľa podielu ľudí, ktorí žijú pod hranicou 60 % mediánu príjmu. Tento indikátor desať rokov používa Komisia aj prieskumy Eurobarometru. Hodnota zakotvená v čase meria hospodársky rast a jeho vplyv na všeobecný životný štandard a nielen chudobu ako takú. Mimovládne organizácie však svorne tvrdia, že zmena indikátorov by značne znížila šancu na naplnenie stanovených cieľov. Znevážila by totiž všetku prácu, ktorú za uplynulé roky vykonali na základe relatívne úrovne chudoby a znemožnila by porovnávať pokrok medzi minulosťou a budúcou dekádou (EURACTIV, 2010).

2 Cieľ práce

Práca je zameraná na zhodnotenie sociálnej nerovnosti, ktorá zahŕňa sociálne rozdiely medzi bohatými a chudobnými a problémy z toho plynúce. Cieľom práce bolo poukázať na globálny problém chudoby a jej dopad na rozvoj ľudskej spoločnosti, ako aj na snahu medzinárodných organizácií a politík jednotlivých štátov odstrániť chudobu a sociálne vylúčenie. Sústreďuje sa najmä na porovnanie sociálnej situácie v Slovenskej republike a v ostatných krajinách V4 v rámci EÚ prostredníctvom vybraných sociálnych indikátorov trvalo udržateľného rozvoja.

3 Metodika práce

V práci sme sa zamerali predovšetkým na problém chudoby ako jedného z globálnych problémov sveta – nerovnosti a na porovnanie s ňou súvisiacich sociálnych indikátorov TUR. Po zadaní témy sme sa zamerali na naštudovanie danej problematiky, vyhľadávanie literárnych zdrojov a následne na ich zhromažďovanie. Informácie sme čerpali predovšetkým z domácej literatúry, zo zahraničných zdrojov sme sa zamerali len na anglických autorov.

Po všeobecných charakteristikách chudoby a jej pojmov sme sa sústredili na sociálnu situáciu v krajinách Európskej únie a na problém chudoby na Slovensku týkajúci sa predovšetkým rómskej komunity. V závere literárneho prehľadu sme popísali možnosti znižovania chudoby a sociálnej exklúzie v krajinách EÚ. Pri vyhľadávaní štatistických údajov o vybraných indikátoroch trvalo udržateľného rozvoja sme použili databázu EUROSTAT, z ktorej sme získali aj grafy znázorňujúce sociálnu situáciu v sledovaných oblastiach. Tieto indikátory sme pozorovali a porovnávali v období niekoľkých po sebe idúcich rokov (v závislosti od dostupnosti údajov). Nadobudnuté poznatky sme zhrnuli a na ich základe sa odvodil návrh na využitie poznatkov uvedením spôsobov pre vyriešenie chudoby v krajinách Európskej únie.

3.1 Popis skúmaného územia

Základné údaje o **Európskej únii**:

Počet členských krajín: 27

Rozloha: 4, 31 mil. km²

Počet obyvateľov: 492 mil.

Najväčší štát: Francúzsko (543,9 tis. km²)

Najmenší štát: Malta (315,6 km²)

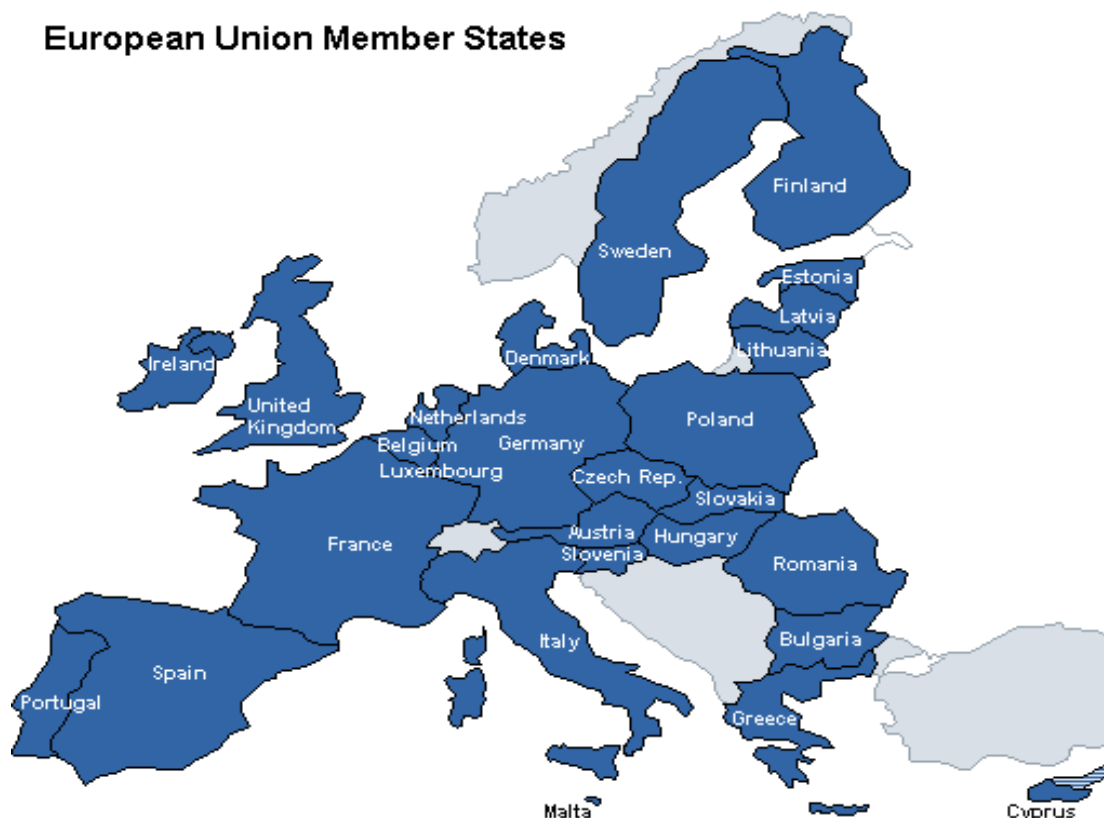
Najsevernejší štát: Švédsko

Najjužnejší štát: Grécko (ostrov Kréta)

Najzápadnejšia krajina: Portugalsko

Najvýchodnejší štát: Cyprus

European Union Member States

Obr. 1 Členské štáty Európskej únie (TreeHugger, 2010)

V r. 1991 sa zástupcovia vlád členských štátov EHS rozhodli na zasadnutí Európskej rady v Maastrichte založiť **Európsku úniu**. Vo februári r. 1992 v Maastrichte bola podpísaná Zmluva o Európskej únii. Formálne sa ňou premenováva EHS na Európske spoločenstvo. Tri pôvodné európske spoločenstvá (ESUO, EURATOM a EHS) vytvorili prvý a základný pilier Európskej únie a Maastrichtskou zmluvou sa pričlenili ďalšie dve zložky únie: Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika a Spolupráca v oblasti spravodlivosti a vnútorných záležitostí (EUROINFO, 2007).

Vyšehradská skupina (V4) je výrazom úsilia krajín stredoeurópskeho regiónu o spoluprácu na viacerých úsekoch spoločného záujmu v rámci celoeurópskej integrácie. Jej členmi sú Česká republika, Maďarsko, Poľsko a Slovensko. Všetky krajiny V4 sa usilovali o členstvo v Európskej únii, pričom svoju integráciu do EÚ chápali ako ďalší krok vpred v procese prekonávania umelých deliacich čiar v Európe prostredníctvom vzájomnej spolupráce. Tento cieľ dosiahli roku 2004 (1. mája), keď sa všetky stali členmi EÚ (Visegrad Group, 2006).

3.2 Popis vybraných indikátorov TUR

Pre analýzu sociálnej situácie na skúmanom území sme vybrali 5 rôznych indikátorov, pričom prvý z nich (miera rizika chudoby) je zaradený do skupiny nových indikátorov TUR Európskej Únie, zatiaľ čo zvyšné štyri patria medzi pôvodné ukazovatele Agendy 21 podľa OSN. Definície indikátorov boli získané z databázy EUROSTAT a Štatistického úradu SR.

Vybrané indikátory trvalo udržateľného rozvoja:

- **Miera rizika chudoby**
- **Pomer priemerného príjmu žien k príjmu mužov**
- **Príjmová nerovnosť (pomer príjmov horného a dolného kvintilu)**
- **Miera nezamestnanosti**
- **Dojčenská úmrtnosť**

Miera rizika chudoby (v %):

Je definovaná ako podiel osôb s ekvivalentným disponibilným príjmom pod 60% mediánu národného ekvivalentného príjmu. Ekvivalentný príjem je definovaný ako podiel celkového disponibilného príjmu domácností a jej ekvivalentného počtu členov, čím sa berie do úvahy veľkosť a zloženie domácností a je prisúdený každému členovi domácnosti.

Pomer priemerného príjmu žien k príjmu mužov (v %):

Je definovaný ako rozdiel medzi priemerným hodinovým zárobkom mužov a žien v pracovnom pomere. Predstavuje percento z priemerného hrubého hodinového zárobku zo mzdy zamestnaných mužov. Je jedným z aspektov rodovej nerovnosti. Preto tento ukazovateľ sú do úvahy braní všetci zamestnanci pracujúci vo firmách s 10 a viac zamestnancami.

Príjmová nerovnosť (pomer príjmov horného a dolného kvintilu) :

Je definovaný ako pomer celkových príjmov, ktoré nadobudlo 20% populácie s najvyššími príjmami (horná pätina) a ktoré nadobudlo 20% obyvateľstva s najnižšími príjmami (spodná pätina). Zameriava sa na meranie vzdialenosti medzi najchudobnejšími a najbohatšími vrstvami v spoločnosti.

Miera nezamestnanosti (v %) :

Je definovaná počtom nezamestnaných osôb ako percenta z celkovej pracovnej sily. Pracovná sila sa skladá zo všetkých zamestnaných a nezamestnaných osôb v rôznych vekových kategóriách. Nezamestnanosť je považovaná za jednu z hlavných príčin zvyšovania rizika chudoby a následného sociálneho vylúčenia

Dojčenská úmrtnosť:

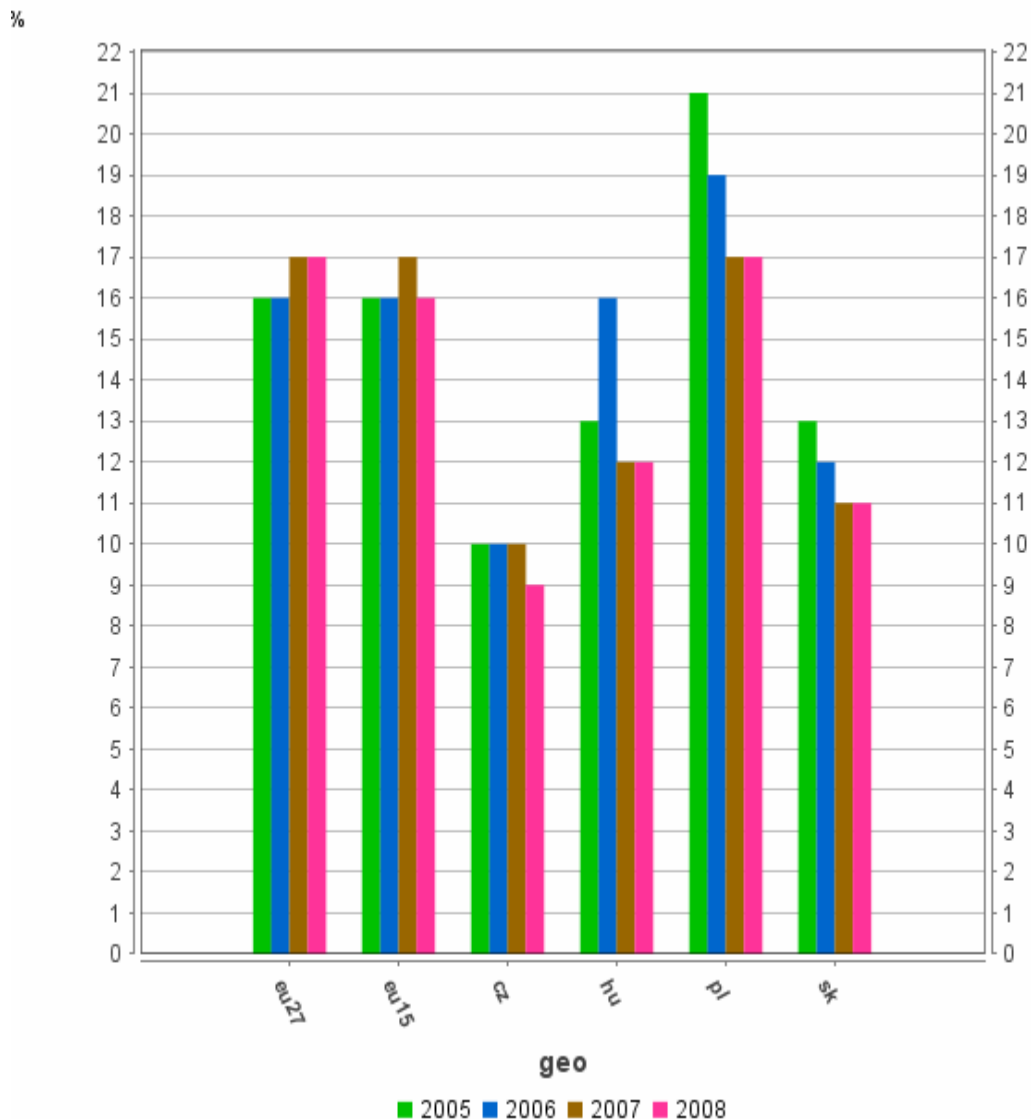
Je definovaná ako pomer počtu úmrtí detí vo veku do jedného roka v priebehu roka k počtu živonarodených detí v danom roku. Táto hodnota sa vyjadruje na 1 000 živonarodených detí.

4 Výsledky práce a diskusia

4.1 Miera rizika chudoby v krajinách EÚ

Sociálna inklúzia, demografia a migrácia je jedným zo siedmich hlavných zistených problémov v obnovennej stratégii trvalo udržateľného rozvoja EÚ (EU SDS). Sociálne začlenenie bolo dôležitou súčasťou politiky EÚ už od založenia Európskej únie. Stratégia trvalo udržateľného rozvoja zahŕňa cieľ, ktorý zdôrazňuje, že prijaté opatrenia musia mať rozhodujúci vplyv na zníženie podielu osôb ohrozených chudobou a sociálneho vylúčenia do konca roku 2010 s osobitným zameraním na potrebu znížiť detskú chudobu. Pre zlepšenie monitorovania sociálneho vylúčenia boli na zasadnutí Európskej rady v Lisabone (2000) a v Laekene (2001) vyvinuté kvalitatívne a kvantitatívne ukazovatele. **Miera rizika chudoby** patrí do škály indikátorov sociálnej inklúzie z Laekenu. V roku 2002 Európska rada v Barcelone zdôraznila dôležitosť boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Členské štáty boli vyzvané, aby stanovili ciele vo svojich národných akčných plánoch pre výrazné zníženie počtu ľudí ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením do roku 2010 (EUROPEAN COMMISSION, 2009).

Podiel ľudí žijúcich v riziku chudoby **zostal konštantný** od roku 2005. V roku 2007 jeden zo šiestich obyvateľov EÚ-25 žil pod hranicou chudoby, ktorá je definovaná ako 60% mediánu národného disponibilného príjmu. Deti, mladí ľudia vo veku 16-24 rokov, starí ľudia a ľudia z nižším vzdelaním rovnako ako ženy sú vystavení vyššiemu riziku chudoby ako je jeho priemerná hodnota. Jednočlenné domácnosti sú stále viac vo väčšom riziku chudoby, s osamelými rodičmi znášajúcimi najväčšie riziko 34% (EUROPEAN COMMISSION, 2009).

Obr. 2 Miera rizika chudoby celkom (v %) v krajinách V4 v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-27 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Z krajín V4 najväčšiu mieru rizika chudoby dosahuje **Poľsko** (21% v r. 2005), do roku 2008 však táto hodnota klesla na 17%. Za ním nasleduje Maďarsko, ktoré v r. 2005 síce bolo na rovnakej úrovni ako Slovensko (13%), avšak v r. 2006 nastal prudký nárast až na 16%. Na Slovensku tento ukazovateľ v období 4 rokov postupne klesol na 11%. Najlepšie výsledky dosahuje Česká republika (9% v r. 2008). Priemer EÚ-15 a EÚ-27 sa za sledované obdobie pohyboval od 16-17%. Z krajín Vyšehradskej štvorky ten priemer prekračuje len Poľsko (Obr. 2).

Z krajín EÚ-15 zaznamenalo najvyššiu mieru rizika chudoby **Grécko** (21% v r. 2006), Španielsko, v ktorom tento indikátor po celé obdobie 2005-2008 stagnoval na úrovni 20% a Taliansko (20% v r. 2006 a 2007). Medzi krajiny s vyššou mierou rizika chudoby možno zaradiť aj Írsko (20% v r. 2005), do r. 2008 však došlo k výraznému

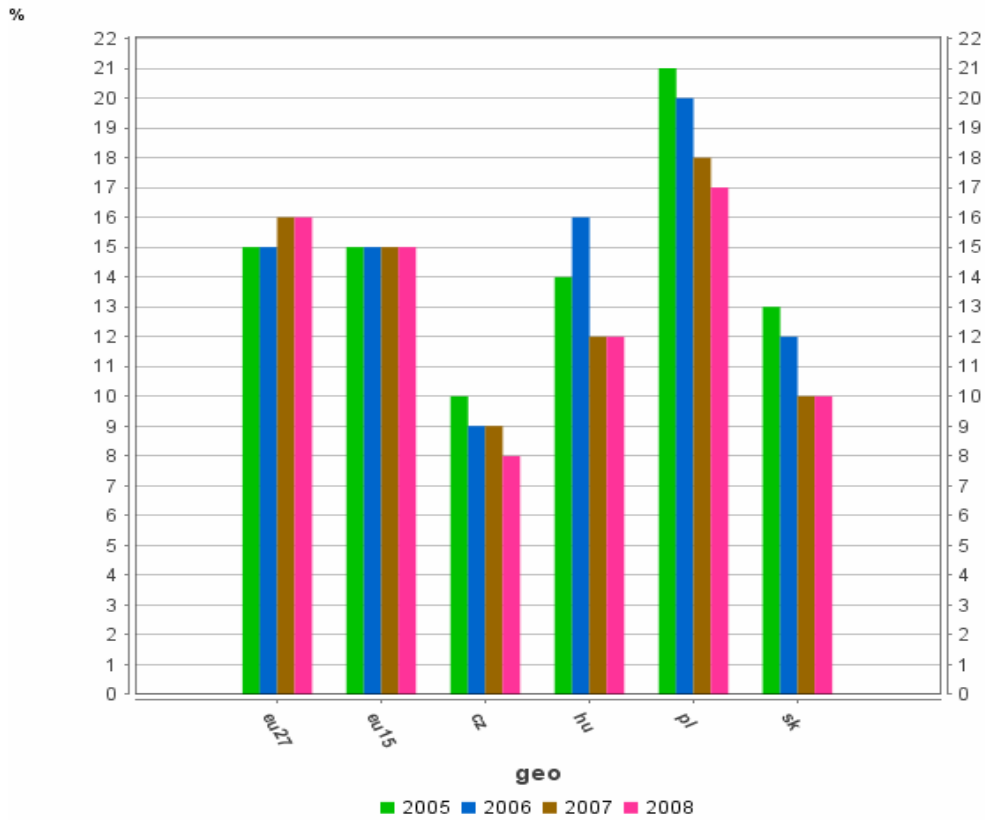
zlepšení keď tento ukazovateľ poklesol až na 16%. Naopak medzi krajiny s najnižšou mierou rizika chudoby patria **Holandsko** (10% v r. 2006-7), Švédsko (nárast z 9% na 12%) a Dánsko (12%). Z krajín EÚ-15 si za sledované obdobie štyroch rokov udržalo rovnakú úroveň tohto ukazovateľa 5 krajín: Belgicko, Dánsko, Španielsko, Francúzsko a Veľká Británia (Príloha 1).

Slovensko v porovnaní s krajinami EÚ-15 možno zaradiť medzi krajiny EÚ s relatívne nízkou mierou rizika chudoby, keďže tento ukazovateľ u nás klesol do r. 2008 z 13% na 11%, čo je hodnota o 5% nižšia ako bol v danom roku priemer EÚ-15.

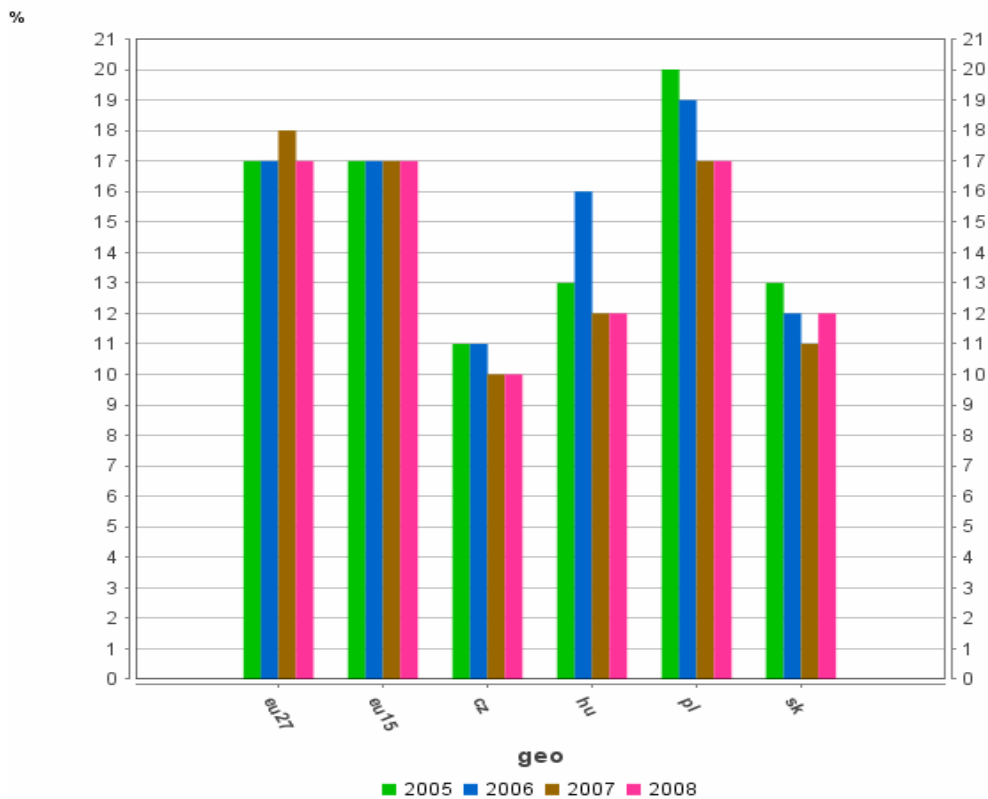
4.1.1 Miera rizika chudoby podľa pohlavia

Riziko chudoby v **EÚ-25** sa podľa monitorovacej správy Európskej komisie (EUROPEAN COMMISSION, 2009) u žien aj mužov nezmenilo od roku 2005 aj napriek vysokému rastu HDP. V roku 2007 jedna zo šiestich osôb žila na pokraji chudoby. Tento podiel bol u žien vyšší ako u mužov. V období 1998 až 2001 sa miera rizika chudoby zvýšila o jedno percento, kým v rokoch 2005 a 2007 zostala konštantná.

Indikátor poukazuje na rozdiely v ohrození chudobou medzi mužmi a ženami v období po sebe idúcich 4 rokov.

Obr. 3 Miera rizika chudoby u mužov (v %) v krajinách V4 v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-27 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Obr. 4 Miera rizika chudoby u žien (v %) v krajinách V4 v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-27 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Najvyššiu hodnotu miery rizika chudoby **u mužov** z krajín V4 za všetky štyri roky dosahuje Poľsko, ktoré v roku 2005 dosiahlo 21 %, t.j. hodnota o 6% vyššia ako je priemer EÚ-15 a EÚ-27. Od roku 2006 však riziko chudoby v Poľsku začalo klesať a do roku 2008 sa znížilo na hodnotu 17%. Druhú najvyššiu hodnotu miery rizika chudoby má Maďarsko (14% v r. 2005). Za ním nasleduje **Slovensko** (13% v r. 2005), ktorého miera rizika chudoby do roku 2008 klesla na 10%. Česká republika dosahuje spomedzi všetkých krajín V4 najlepšie výsledky (10% v r. 2005 a 8% v r. 2008) a spolu so Slovenskom sa po celé sledované obdobie nachádzali pod priemerom EÚ (Obr. 3).

Čo sa týka **žien**, najvyššiu hodnotu miery rizika chudoby z krajín Vyšehradskej štvorky dosahuje opäť Poľsko (20% v r. 2005), pričom rovnako ako u mužov do roku 2008 klesla na 17%. Maďarsko a Slovensko dosahovali v rokoch 2005 a 2008 rovnaké hodnoty (13% a 12%), situácia v Maďarsku sa však výrazne zlepšila, keďže riziko chudoby v r. 2006 malo hodnotu až 16%. Miera rizika chudoby v Českej republike za sledované obdobie klesla na 10% (Obr. 4).

Kým v **ČR** je miera rizika chudoby za celé sledované obdobie **vyššia u žien ako u mužov**, v ostatných krajinách V4 situácia nie je taká jednoznačná (Maďarsko- takmer vyrovnaná situácia medzi oboma pohlaviami, Poľsko- indikátor je vyšší u mužov v prvých troch rokoch, Slovensko- indikátor je vyšší u žien v rokoch 2007 a 2008).

Zatiaľ čo **priemerná hodnota** rizika chudoby u žien krajín **EÚ-15** je 17% u mužov je tento priemer nižší o 2% , podobne je to aj s priemernou hodnotou tohto ukazovateľa krajín **EÚ-27**, ktorý je u žien tiež vyšší (v prvých troch rokoch o 2% a v r. 2008 o 1%).

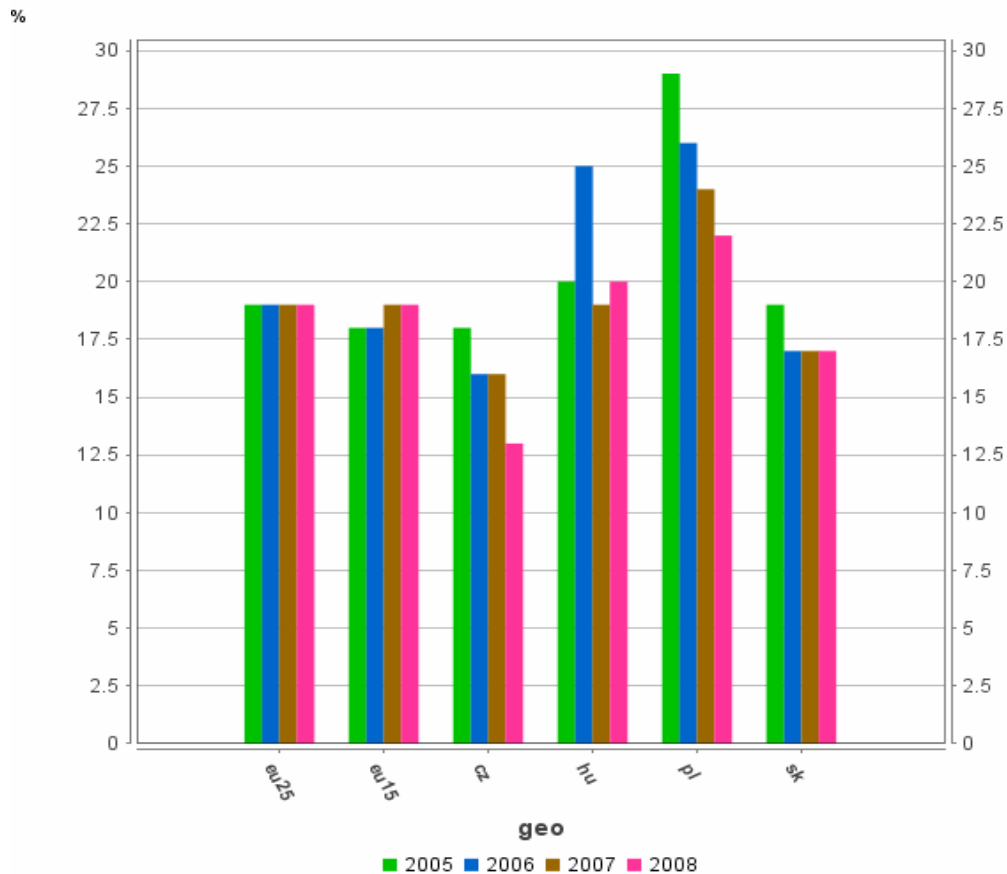
4.1.2 Miera rizika chudoby podľa veku

Dospelí **vo veku do 25 a nad 65 rokov** boli vystavení vyššiemu riziku chudoby ako staršie osoby vo veku od 25 do 64 rokov. Riziko chudoby pri vekových skupinách 18-24 a 50-64 rokov sa opäť zvýšilo v období 2005 až 2007. Navyše osoby v jednočlennej domácnosti čelia väčšiemu riziku chudoby ako je priemer populácie, pričom riziko je najvyššie pri osamelých rodičov. V rokoch 2005 až 2007 riziko chudoby u jednotlivcov a osamelých rodičov vzrástlo (EUROPEAN COMMISSION, 2009).

Miera rizika chudoby v sledovanej oblasti v období od roku 2005-2008 bola pre hlbšiu analýzu skúmaná v piatich vekových kategóriách:

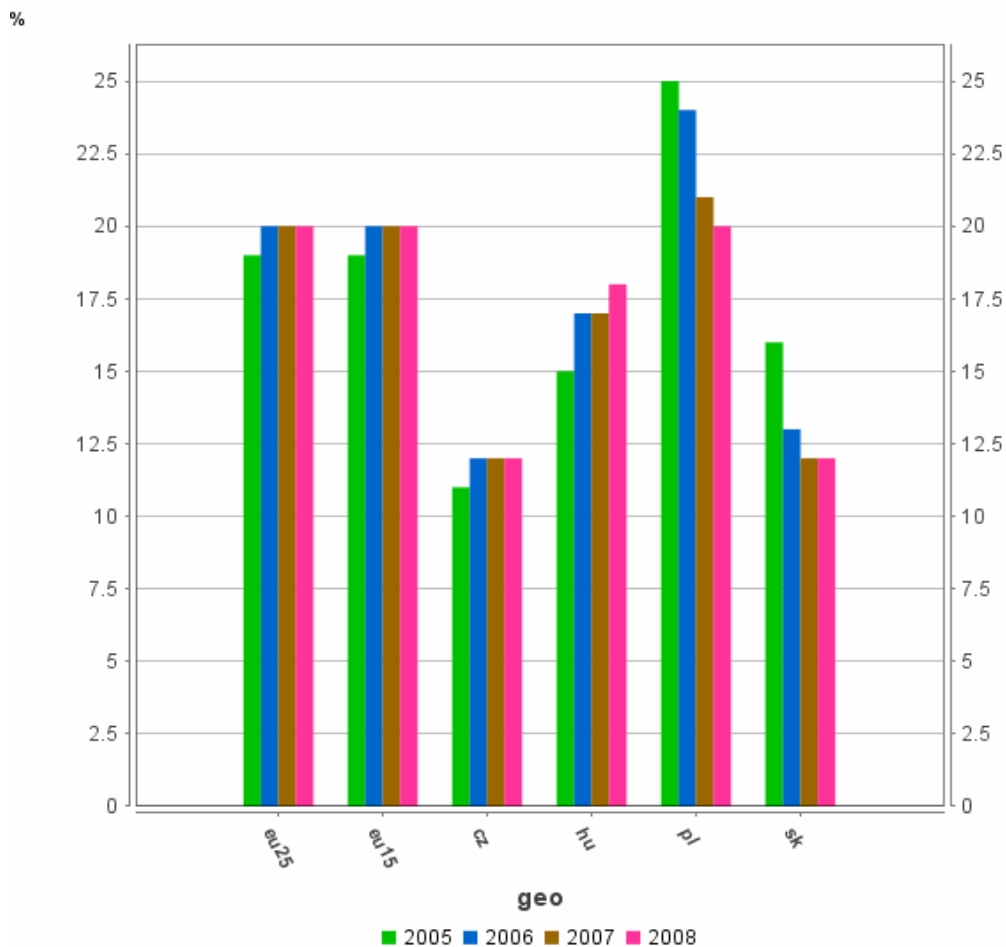
- menej ako 18 rokov,

- od 18 do 24 rokov,
- od 25 do 49 rokov,
- od 50 do 64 rokov,
- nad 65 rokov.

Obr. 5 Miera rizika chudoby obyvateľov krajín V4 vo veku menej ako 18 rokov v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-25 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

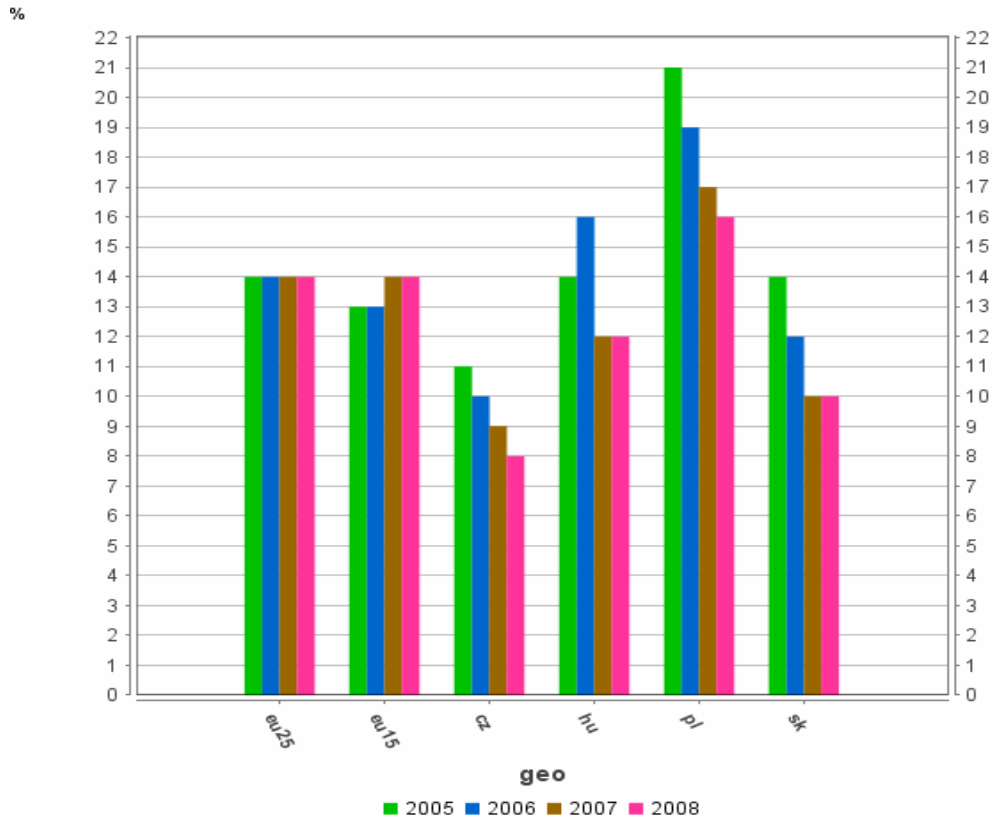
Pri hodnotení tohto ukazovateľa podľa veku najvyššiu mieru rizika chudoby má v kategórii **do 18 rokov** Poľsko, ktoré v r. 2005 dosiahlo hodnotu takmer 30%. Do roku 2008 sa však situácia v tejto krajine značne zlepšila (22%). Druhou krajinou v poradí je Maďarsko, ktorého riziko chudoby v r. 2006 malo hodnotu 25%. Na Slovensku sa tento ukazovateľ od roku 2006 ustálil na úrovni 17% a v Českej republike za sledované obdobie klesol z 18 až na 13% (Obr. 5).

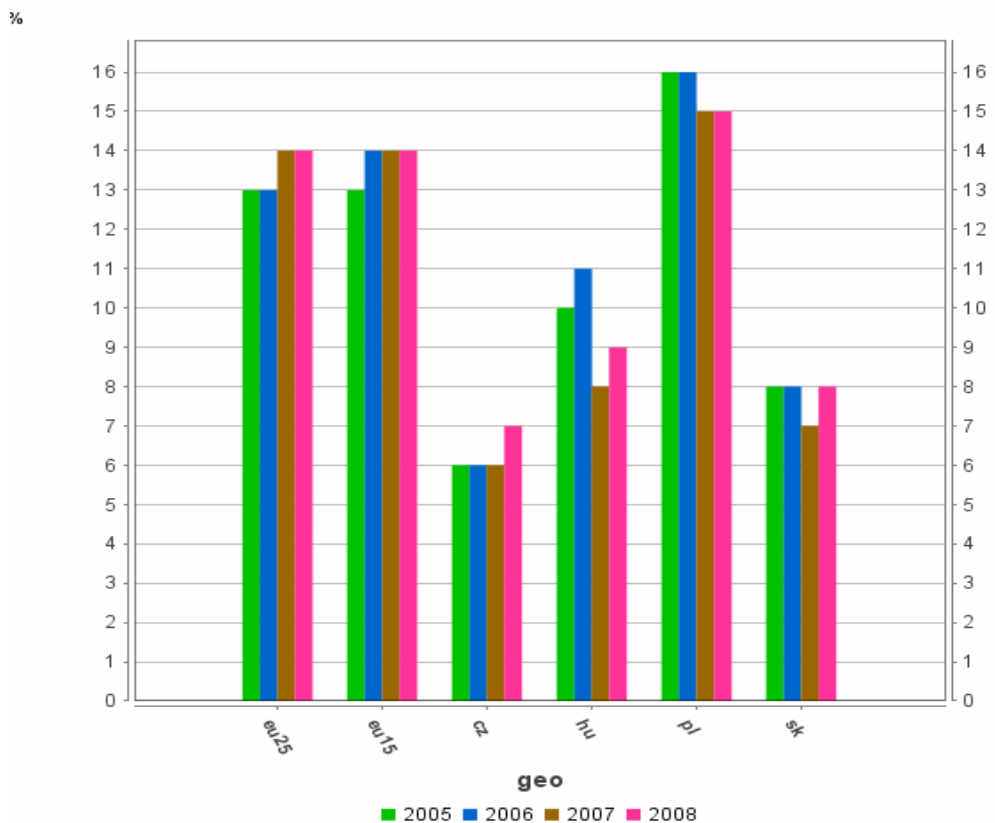
Obr. 6 Miera rizika chudoby obyvateľov krajín V4 vo veku od 18 do 24 rokov v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-25 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Miera rizika chudoby v Poľsku vo vekovej kategórii **od 18 do 24 rokov** opäť dosahuje nadpriemerné hodnoty (25% v r. 2005) až kým v r. 2008 neklesla na 20%. V Maďarsku za sledované obdobie došlo k zhoršeniu situácie a hodnota tohto indikátora postupne stúpala až na hodnotu 18%. Slovensko si v posledných dvoch sledovaných rokoch polepšilo a miera rizika chudoby mala rovnako ako v Čechách hodnotu 12% (Obr. 6).

Z porovnania daného indikátora v týchto dvoch vekových kategóriách vyplýva, že **v Poľsku, Maďarsku, na Slovensku a v Českej republike je miera rizika chudoby za celé sledované obdobie vyššia u vekovej kategórie do 18 rokov.**

Obr. 7 Miera rizika chudoby obyvateľov V4 vo veku od 25 do 49 rokov v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-25 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

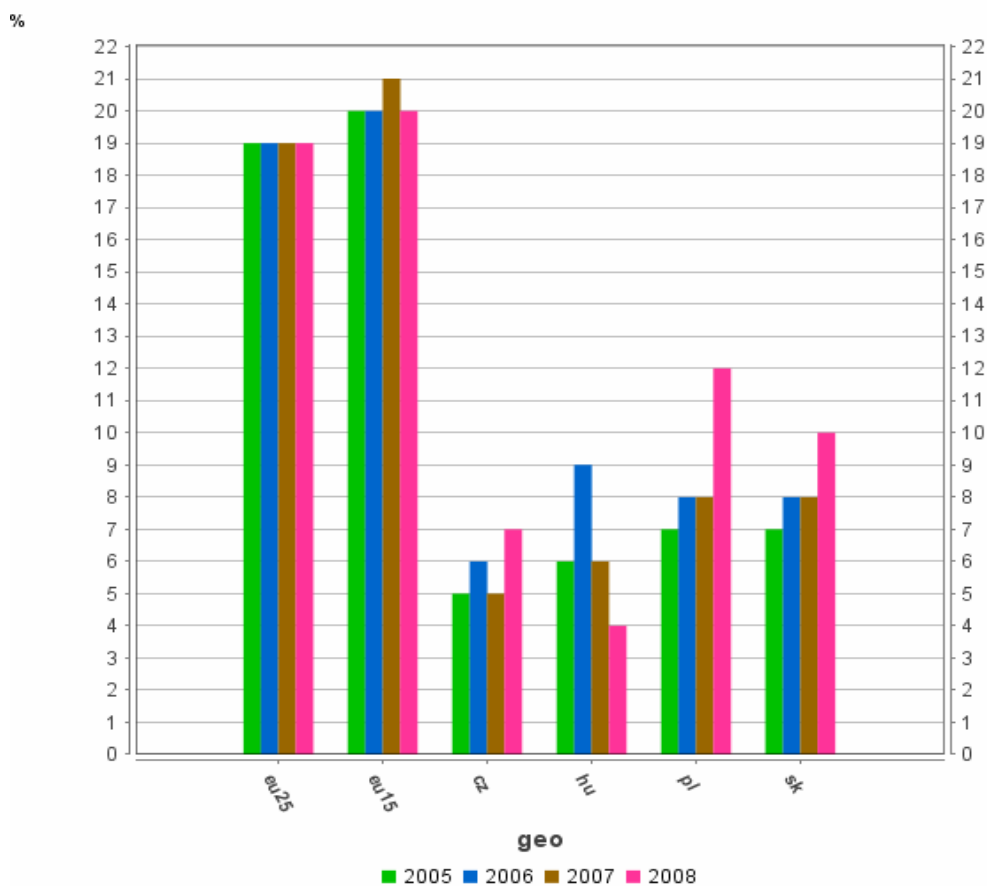

Obr. 8 Miera rizika chudoby obyvateľov V4 vo veku od 50 do 64 rokov v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-25 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Vo vekovej kategórii **25-49 rokov** (Obr. 7) malo Poľsko mieru rizika chudoby za celé sledované obdobie nad priemerom EÚ, pričom najvyššiu hodnotu dosiahla v r. 2005 (21%). V Maďarsku tento indikátor klesol do roku 2008 zo 16% na 12% a priaznivý vývoj bol zaznamenaný aj na Slovensku (pokles zo 14% na 10%) a v Čechách (pokles z 11% na 8%) .

Podiel obyvateľov vo veku **50 až 64 rokov** (Obr. 8), ktorí sa nachádzajú v riziku chudoby je najvyšší v Poľsku (16% v r. 2005 a 2006), Maďarsko dosiahlo najvyššiu hodnotu tohto ukazovateľa v r. 2006 (11%), zatiaľ čo Slovensko v tejto vekovej kategórii nepresiahlo úroveň 8%. Úroveň tohto ukazovateľa v Českej republike zaznamenala mierny nárast o 1% (7% v r. 2008).

Z porovnania miery rizika chudoby v týchto dvoch vekových kategóriách vyplýva, že tento ukazovateľ je za celé sledované obdobie vo všetkých krajinách V4 vyšší v kategórii od 25- 49 rokov.

Obr. 9 Miera rizika chudoby obyvateľov krajín V4 vo veku nad 65 rokov v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-25 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Miera rizika chudoby vo vekovej kategórii **nad 65 rokov** vo všetkých krajinách V4 nachádzala hlboko pod priemerom EÚ-15 aj EÚ-25. Slovensko a Poľsko dosahovali za prvé tri roky rovnakú úroveň tohto ukazovateľa (7% v r. 2005 a 8% v r. 2006-7). V r. 2008 sa situácia v Poľsku zhoršila a hodnota indikátora vzrástla na 12%. Maďarsko v tejto vekovej kategórii v roku 2008 zaznamenalo pokles z 9% na 4% a v Čechách nastal mierny nárast indikátora na úroveň 7% (Obr. 9).

Podľa údajov znázornených v obrázkoch 4 až 8, **najväčšiu mieru rizika chudoby v krajinách V4 v rokoch 2005-2008 dosahovali osoby vo veku do 18 rokov**. Druhou najviac ohrozenou skupinou bola veková kategória 18-24 rokov. **Naopak najnižšiu mieru rizika chudoby vo všetkých krajinách Vyšehradskej skupiny dosahovali osoby vo veku nad 65 rokov**.

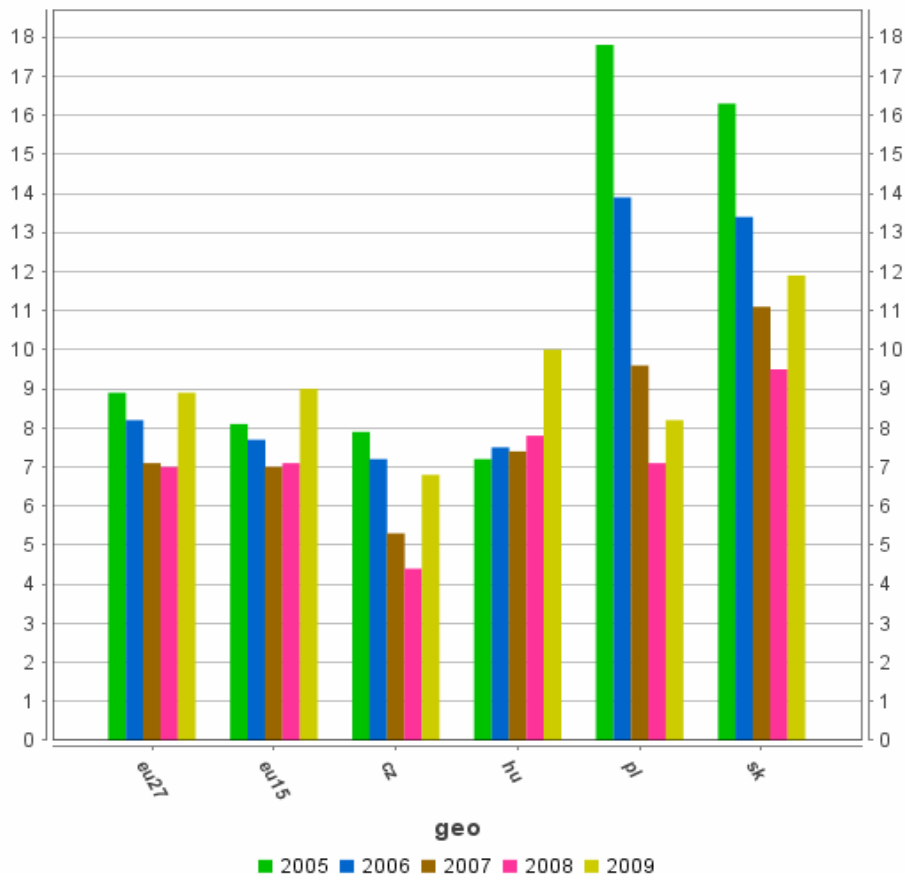
Najvyššiu priemernú hodnotu miery rizika chudoby v **EÚ-25 dosahovali osoby vo veku 18-24 rokov** (s výnimkou roku 2005 kedy bola 19%-tná úroveň zhodná s vekovou kategóriou do 18 rokov a nad 65 rokov) a to konkrétne 20%. Najvyššiu priemernú hodnotu tohto ukazovateľa **v krajinách EÚ-15 zaznamenala veková kategória nad 65 rokov, ktorá sa v r. 2007 vyšplhala na 21 % a kategória 18-24 rokov (20% v rokoch 2006-2008)**.

4.2 Miera nezamestnanosti v krajinách EÚ

V súlade s hospodárskym rastom celková nezamestnanosť v EÚ klesla v rokoch 2004 až 2008 a dosiahla nižšiu úroveň ako v predchádzajúcom hospodárskom cykle. Rozdiely vo veku a pohlaví boli znížené, ale stále zostávajú dôležitými otázkami v rámci Európskej sociálnej súdržnosti.

Nezamestnanosť je považovaná za jednu z príčin zvýšenia rizika chudoby a následného sociálneho vylúčenia. Politiky a ciele EÚ sú orientované smerom k podpore plnej zamestnanosti a zvýšenie miery zamestnanosti u ohrozených skupín. Existujú však ciele, ktoré môžu zlepšiť adaptabilitu pracovníkov a podnikov, rovnováhu medzi flexibilitou a bezpečnosťou, efektívnosť politík pracovného trhu a výkonnosť služieb zamestnanosti. Systém sociálnych dávok by mal byť navrhnutý tak, aby zaisťoval ochranu pred chudobou ako aj stimuly na hľadanie zamestnania (EUROPEAN COMMISSION, 2009).

%

Obr. 10 Miera nezamestnanosti celkom (v %) v krajinách V4 v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-27 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Najvyššiu mieru nezamestnanosti z krajín V4 **dosahovalo Poľsko a Slovensko**. Kým v prvých dvoch sledovaných rokoch malo najvyššiu úroveň nezamestnanosti Poľsko (17,8% a 13,9%), v roku 2007 nastala zmena a Slovensko sa aj po nasledujúce dva roky stalo krajinou s najvyššou mierou nezamestnanosti v rámci V4 (11,9% v r. 2009). Maďarsko zaznamenalo v r. 2009 prudký nárast na 10%. ČR sa ako jediná zo všetkých štyroch krajín za celé obdobie nachádzala pod priemerom EÚ, pričom tento indikátor v krajine prudko klesal na úroveň 4,4% až kým v r. 2009 náhle nevzrástol (6,8%). **Všetky 4 krajiny však zaznamenali v roku 2009 náhly nárast úrovne tohto ukazovateľa** (Obr. 10).

Podľa monitorovacej správy EÚ sa nezamestnanosť v roku 2008 zvýšila v 10 členských štátoch a posledné krátkodobé údaje pre rok 2009 ukázali, že miera nezamestnanosti v EÚ prudko vzrástla (až na 8,6% v apríli r. 2009) **v dôsledku dopadov hospodárskej krízy** (EUROPEAN COMMISSION, 2009).

Miera nezamestnanosti v krajinách EÚ-15 v období 2005-2009 (Príloha 2) dosahovala najvyššie hodnoty v Nemecku a v Španielsku. Kým v Nemecku došlo do r.

2009 k zlepšeniu situácie (pokles z 10,7% na 7,5%), v Španielsku nastal od r. 2008 prudký nárast z 11,3% až na 18% v r. 2009. K rapídному nárastu miery nezamestnanosti došlo v r. 2009 aj v Írsku, kde sa úroveň tohto ukazovateľa zvýšila zo 6% na 11,8%. **Všetky krajiny EÚ-15 zaznamenali v roku 2009 nárast nezamestnanosti v dôsledku hospodárskej krízy**, pričom najmenší dopad mala na zamestnanosť v **Nemecku** (nárast len o 0,2%). Najnižšiu mieru nezamestnanosti v sledovanom období piatich rokov dosiahli: Holandsko (3,5% v r. 2009) Luxembursko (5,7% v r. 2009) a Dánsko (6% v r. 2009).

Slovensko v porovnaní s krajinami EÚ-15 vykazovalo po celé obdobie 2005-2009 nadpriemernú úroveň miery nezamestnanosti (Obr. 10) a aj napriek jej pozitívnemu vývoju (pokles z 16,3% na 11,9%) dosiahlo v rámci komplexného porovnania s EÚ-15 druhú najvyššiu mieru nezamestnanosti hneď po Španielsku (Príloha 2).

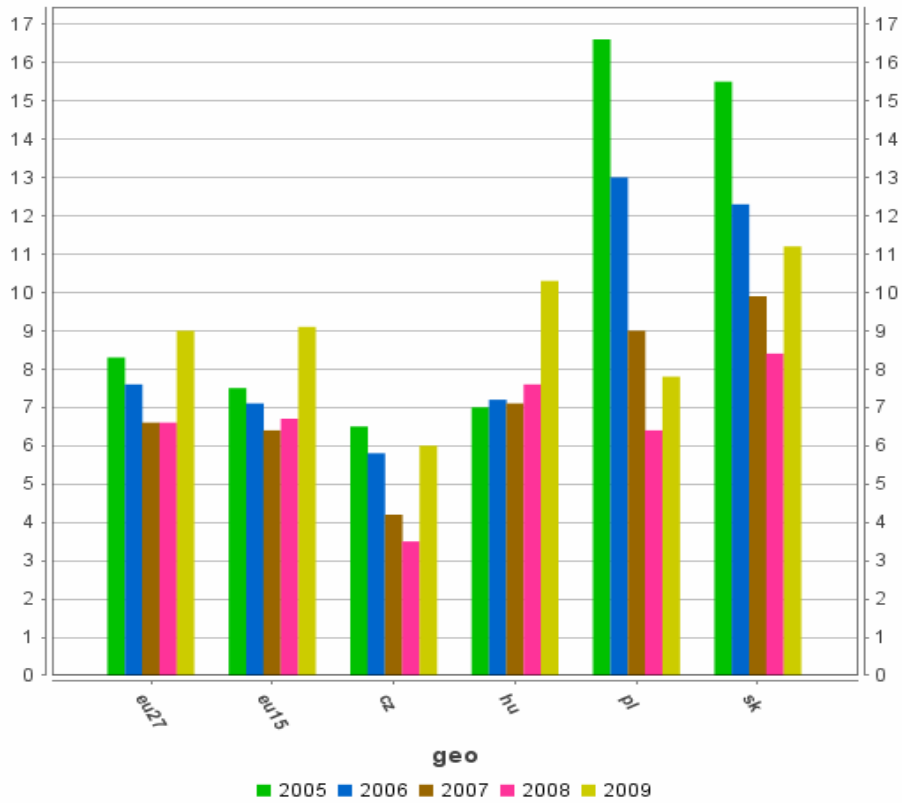
4.2.1 Miera nezamestnanosti podľa pohlavia

V EÚ-27 **miera nezamestnanosti žien** priaznivo poklesla o 2,3% z 9,8% v r. 2000 na 7,5% v r. 2008, avšak stále zostáva o 1,1 % vyššia ako u mužov. Kým mužská nezamestnanosť zostala v r. 2008 stabilná, ženská nezamestnanosť bola zjavne menej ovplyvnená **ekonomickou krízou** a pokračovala v klesaní. Napriek tomu posledné údaje v rámci nezamestnanosti žien ukázali prudký nárast na 8,3% v marci v r. 2009 (EUROPEAN COMMISSION, 2009).

Tento sociálno-ekonomický indikátor poukazuje na rozdiely v nezamestnanosti medzi mužmi a ženami v období po sebe idúcich 5 rokov.

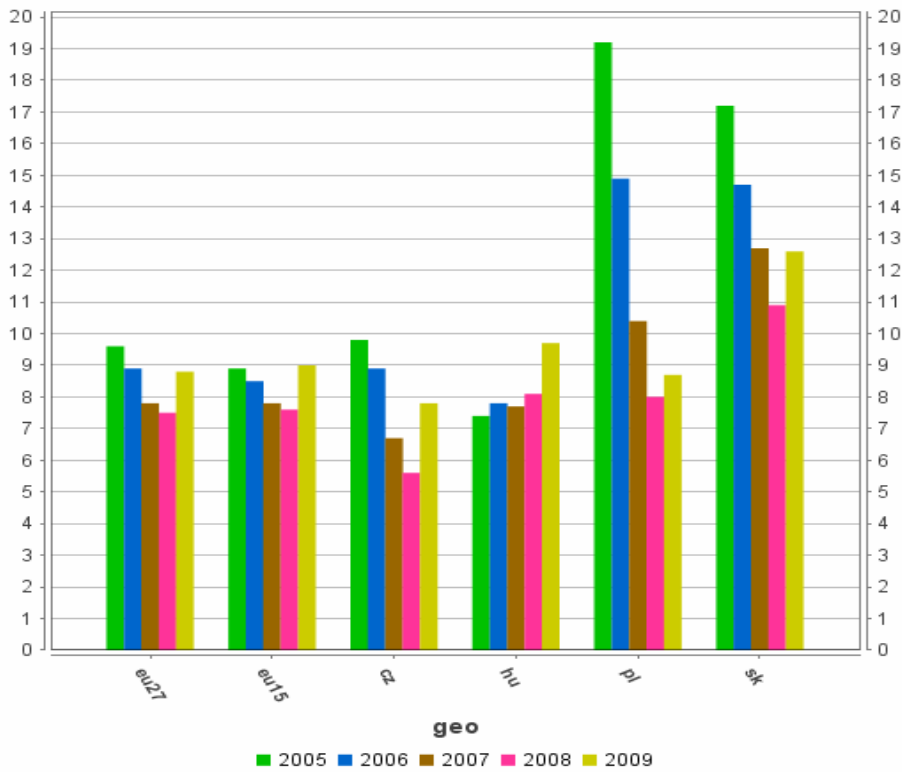

%

Obr. 11 Miera nezamestnanosti u mužov (v %) v krajinách V4 v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-27 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

%

Obr. 12 Miera nezamestnanosti u žien (v %) v krajinách V4 v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-27 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Najvyššie hodnoty miery nezamestnanosti **u mužov** dosahovalo opäť Poľsko (takmer 17% v r. 2005) a Slovensko (viac ako 15% v r. 2005). Zatiaľ čo v Poľsku došlo za sledované obdobie k výraznému zlepšeniu (menej ako 8%), situácia v SR sa zhoršila a od r. 2007 na Slovensku miera nezamestnanosti u mužov dosahovala najvyššie hodnoty v rámci celej V4 . V Maďarsku sa úroveň tohto ukazovateľa pohybovala okolo 7% s výnimkou r. 2009 (nárast nad 10%). V ČR v r. 2008 tento ukazovateľ poklesol takmer na 3% avšak v r. 2009 už dosahoval úroveň 6% (Obr. 11).

Miera nezamestnanosti **u žien** bola opäť najvyššia v Poľsku a na Slovensku. V obidvoch týchto krajinách bol zaznamenaný pozitívny vývoj tohto ukazovateľa (Poľsko: pokles z 19% na takmer 8%, Slovensko: pokles z 17% na takmer 12%). V Maďarsku miera nezamestnanosti pomaly rástla až na úroveň takmer 10%. V ČR nezamestnanosť u žien mala klesajúcu tendenciu až kým v r. 2009 opäť nevzrástla na 8% (Obr. 12).

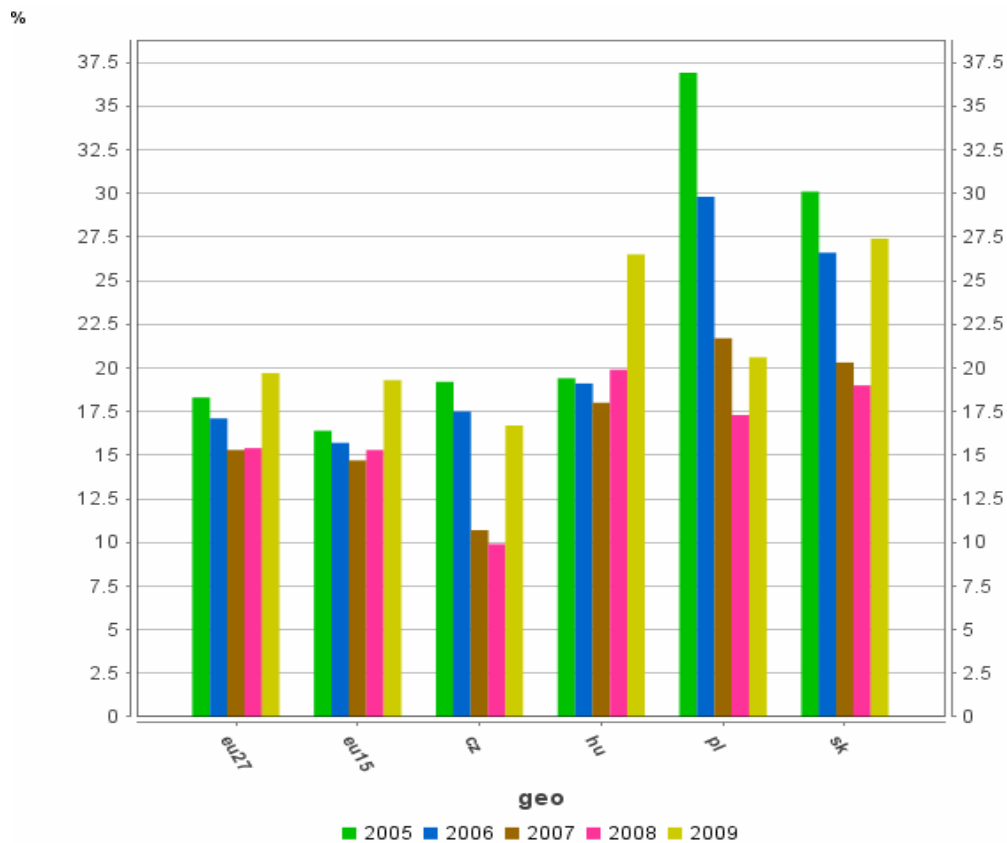
Z porovnania obrázkov 11 a 12 vyplýva, že **miera nezamestnanosti je vyššia u žien ako u mužov vo všetkých krajinách s výnimkou roku 2009 v Maďarsku**, kedy bol tento indikátor vyšší u mužov.

4.2.2 Miera nezamestnanosti podľa veku

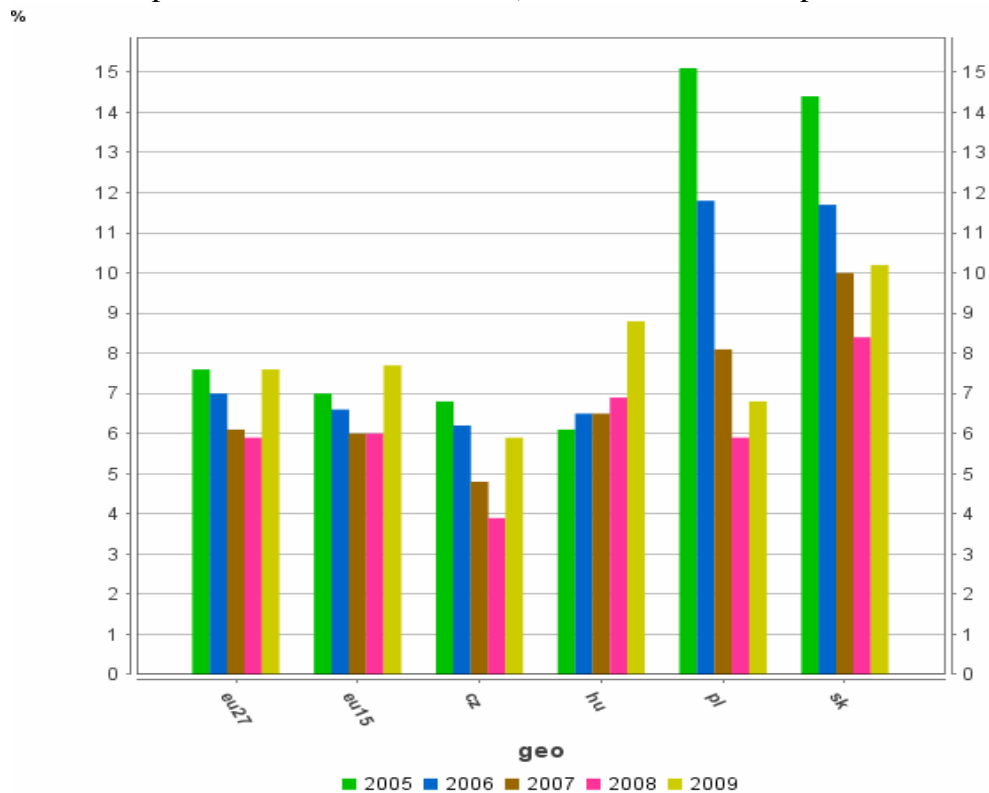
Údaje pre nezamestnanosť podľa jednotlivých vekových kategórií ukázali, že situácia na trhu práce je horšia **pre mladých ľudí** (vo veku 15 až 24 rokov). V r. 2008 15,4% ekonomicky aktívnych ľudí v tomto veku bolo nezamestnaných. Tento podiel je dvakrát vyšší ako pre celkové obyvateľstvo. Miera nezamestnanosti sa tiež značne odlišuje medzi jednotlivými krajinami, v rozpätí od 3 do 11% v r. 2008 (EUROPEAN COMMISSION, 2009).

Pre podrobnejšiu analýzu bola miera nezamestnanosti v sledovanom období 2005-2009 rozdelená do dvoch vekových kategórií :

- do 25 rokov,
- od 25 do 74 rokov.

Obr. 13 Miera nezamestnanosti (v %) obyvateľov V4 vo veku do 25 rokov v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-27 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Obr. 14 Miera nezamestnanosti (v %) obyvateľov V4 vo veku od 25-74 rokov v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-27 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Najvyššiu mieru nezamestnanosti vo vekovej kategórii **do 25 rokov** dosahovalo opäť Poľsko (37% v r. 2005) a Slovensko (30% v r. 2005), pričom Poľsko si za sledované obdobie značne polepšilo, zatiaľ čo Slovensko v r. 2009 dosiahlo najvyššiu hodnotu miery nezamestnanosti zo všetkých členských krajín V4. K zhoršeniu situácie v tejto vekovej kategórii došlo i v Maďarsku (nárast na 27%) a v Českej republike, v ktorej po roku 2008 nastal prudký nárast z 10 na 17% (Obr. 13). Priemerná hodnota miery nezamestnanosti v krajinách **EÚ-27** a **EÚ-15** mala v tejto vekovej kategórii klesajúcu tendenciu do roku 2008 s prudkým nárastom v roku 2009 (takmer 20%).

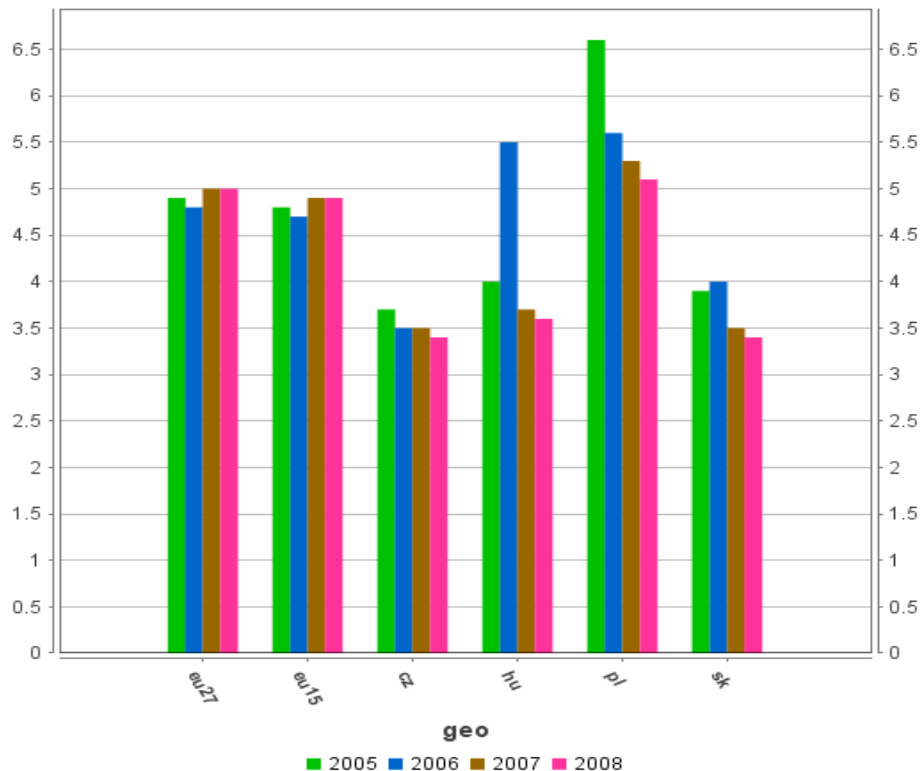
Miera nezamestnanosti vo vekovej kategórii **25-74 rokov** v r. 2005 dosahovala najvyššie hodnoty v Poľsku (15%) a na Slovensku (14,5%), avšak po tomto roku začala v oboch krajinách postupne klesať až do roku 2009 kedy nastal opätovný nárast. Slovensko dosahovalo v tomto roku aj v tejto vekovej kategórii opäť najvyššiu mieru nezamestnanosti spomedzi všetkých štyroch sledovaných krajín (10%). V r. 2005 mala Česká republika vyššiu mieru nezamestnanosti ako Maďarsko (takmer 7%), od roku 2006 sa však ČR opäť stala krajinou s najnižšou mierou nezamestnanosti v rámci krajín V4 (Obr. 14). Kým v r. 2007 priemerná hodnota tohto ukazovateľa v **EÚ-27** aj v **EÚ-15** klesla na úroveň 6%, v roku 2009 nastal nárast na takmer 8%.

Podľa údajov znázornených v obr. 13 a 14 bola **miera nezamestnanosti vo všetkých krajinách V4 značne vyššia vo vekovej kategórii do 25 rokov**, v rámci ktorej všetky štyri krajiny za celé sledované obdobie presahovali priemer EÚ-15 aj EÚ-27 s výnimkou Českej republiky v rokoch 2007-2009.

4.3 Nerovnosť príjmov v krajinách EÚ

Nerovnosť príjmov sa meria ako pomer celkových príjmov **najbohatších** 20% obyvateľstva a celkových príjmov **najchudobnejších** 20% obyvateľstva danej krajiny. V roku 2007 v EÚ-27 mala horná pätina príjem päťkrát vyšší ako najnižšia pätina. Dva roky predtým tento faktor dosahoval hodnotu 4,9. Podľa skorších dostupných údajov pre EÚ-25, ktoré nie sú plne porovnateľné, pretože boli získané z rôznych zdrojov, indikátor trvalo klesal v rokoch 1998-2001 a výrazne sa zvýšil v rokoch 2003 a 2004. Vysoká úroveň sociálnej súdržnosti je cieľom stratégie trvalo udržateľného rozvoja a znižovanie nerovnosti prispieva k tomuto cieľu. Zníženie príjmovej nerovnosti pomáha znížiť marginalizáciu najzraniteľnejšej časti obyvateľstva a môže tiež prispieť

k nižšiemu napätiu sociálnej situácie, ktoré je vďaka nerovnosti ešte výraznejšie. Kvintilový podiel sa zameriava na meranie vzdialenosti medzi najchudobnejšími a najbohatšími vrstvami v spoločnosti. Nemeria však nerovnosť, ktorá sa vyskytuje v strednom segmente alebo v tých najchudobnejších či najbohatších častiach príjmov, ako napr. Giniho koeficient. Oba ukazovatele patria do portfólia indikátorov sociálneho začlenenia z Laekenu (EUROPEAN COMMISSION, 2009).

Obr. 15 Nerovnosť príjmov v krajinách V4 v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-27 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Príjmová nerovnosť (pomer príjmov horného a dolného kvintilu) je z krajín V4 za celé sledované obdobie najvyššia v Poľsku, kde v r. 2005 tento ukazovateľ presahoval hodnotu 6,5, čo znamená, že najbohatšia vrstva obyvateľstva v tejto krajine mala približne 6,6 krát vyšší príjem ako tá najchudobnejšia vrstva (spodný kvintil). Do r. 2008 tento indikátor v Poľsku klesol na hodnotu 5,1. Druhú najvyššiu príjmovú nerovnosť malo Maďarsko, ktoré v r. 2006 zaznamenalo prudký nárast úrovne tohto ukazovateľa z hodnoty 4 na hodnotu 5,5. V nasledujúcich dvoch rokoch nastalo výrazné zlepšenie (pokles na 3,6). Príjmová nerovnosť na **Slovensku** za celé sledované obdobie nepresiahla hodnotu 4 (r. 2006) a v r. 2008 klesla na úroveň 3,4. V Českej republike

tento indikátor dosahoval najvyššiu úroveň v r. 2005 (3,75) a v r. 2008 rovnako ako na Slovensku klesol na hodnotu 3,4. Priemer EÚ-15 a EÚ-27 sa v rámci príjmovej nerovnosti v období 2005-2008 pohyboval v rozmedzí od 4,75 do 5 (Obr. 15).

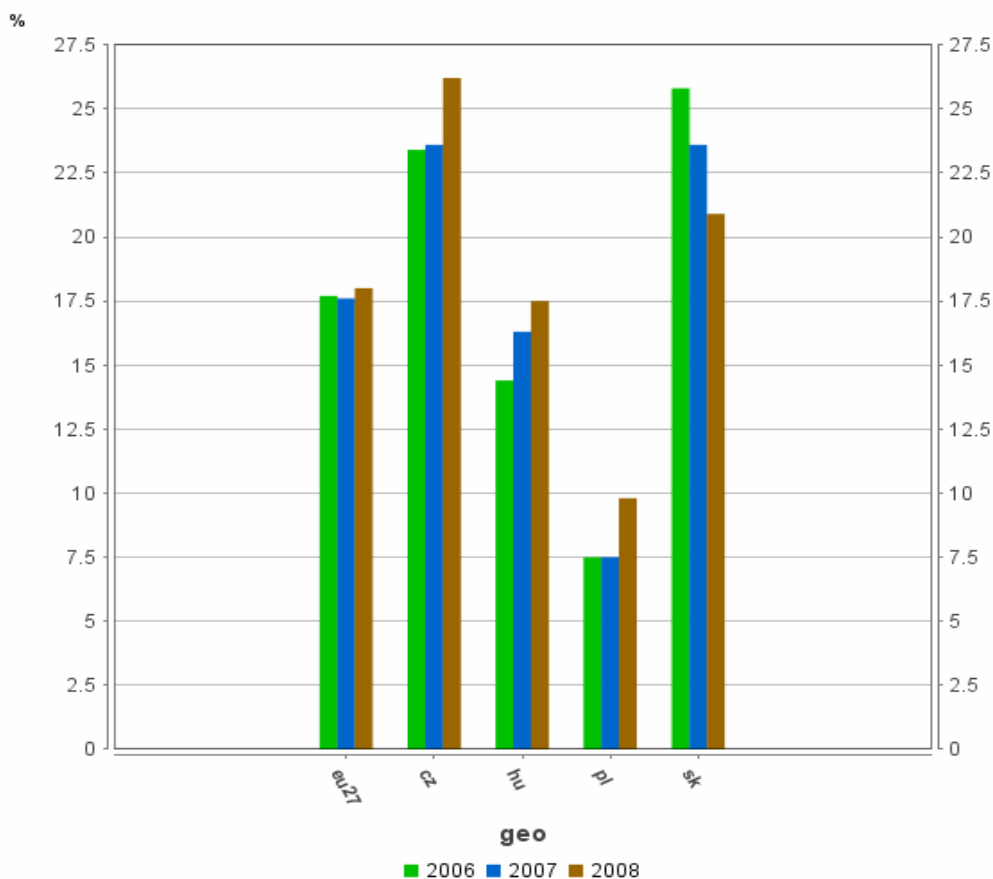
Príjmová nerovnosť v krajinách EÚ-15 v období 2005-2008 dosahovala najvyššie hodnoty v Portugalsku (6,9 v r. 2005), v Grécku (6,1 v r. 2006) a vo Veľkej Británii (5,8 v r. 2005). Najnižšiu úroveň tohto ukazovateľa zaznamenali Švédsko (3,3 r. 2005), Dánsko (3,4 v r. 2006) a Fínsko (3,6 v r. 2005 a 2006). Medzi krajiny EÚ-15, v ktorých v sledovanom období došlo k výraznejšiemu zlepšeniu situácie patrí Írsko (pokles z 5 na 4,5) a Taliansko (pokles z 5,6 na 5,1). K prudkému zhoršeniu situácie došlo v Nemecku, kde hodnota tohto indikátora v r. 2007 vzrástla z 5 na 5 (Príloha 3)

V porovnaní s krajinami EÚ-15, príjmová nerovnosť na Slovensku klesla v r. 2008 na úroveň 3,4, zatiaľ čo najnižšiu hodnotu tohto indikátora v spomínanom roku v rámci EÚ-15 dosiahlo Dánsko (3,6), čo **dokazuje, že Slovensko patrí medzi krajiny s najnižšou príjmovou nerovnosťou v Európskej únii.**

4.4 Pomer priemerného príjmu žien k príjmu mužov v krajinách Európskej únie

Pomer priemerného príjmu žien k príjmu mužov predstavuje jeden z aspektov rodovej nerovnosti. Rovnosť žien a mužov bola jedným z cieľov EÚ už od Zmluvy z Nice (2003). Pokiaľ spravodlivejšie mzdy budú poskytovať pre ženy ďalšie pracovné stimuly, odstránenie rozdielov v odmeňovaní žien a mužov tiež prispeje k zvýšeniu **participácie žien na trhu práce**, čo je ďalší operatívny cieľ Stratégie trvalo udržateľného rozvoja. Podľa tejto stratégie členské štáty a EÚ budú implementovať Európsky pakt pre rodovú rovnosť schválený na zasadnutí Európskej rady v roku 2006.

V rokoch 2006 a 2007 rozdiely v príjmoch žien a mužov zostali rovnaké. Úrovně a trendy v jednotlivých členských štátoch sa značne líšia. V roku 2006 a 2007 hrubé hodinové mzdy pracujúcich žien boli v priemere o 18% nižšie ako u mužov. Tento relatívny rozdiel, ktorý predstavuje rozdiel v odmeňovaní mužov a žien, mierne klesol z 17,7 na 17,5% (EUROPEAN COMMISSION, 2009).

Obr. 16 Pomer priemerného príjmu žien k príjmu mužov v krajinách V4 v porovnaní s priemerom EÚ-27 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Pomer priemerného príjmu žien k príjmu mužov v sledovaných troch rokoch dosahoval najvyššie hodnoty **na Slovensku** a **v Českej republike**. Na Slovensku sa hodnota tohto ukazovateľa v roku 2006 vyšplhala na 25,8% (ženy v tomto roku dosahovali 25,8% z priemernej mzdy mužov) a v r. 2007 klesla na úroveň ČR (23,6%). V r. 2008 sa Česká republika stala krajinou z najnižšími rozdielmi v odmeňovaní mužov a žien v rámci V4. V Maďarsku hodnota tohto ukazovateľa za sledované obdobie vzrástla na 17,5%. Najnižšiu úroveň tohto indikátora dosahuje Poľsko, v ktorom došlo v r. 2008 k zlepšeniu situácie (nárast na 9,8%). Priemerná hodnota daného ukazovateľa v **EÚ-27** v období 2006-2008 vzrástla na 18%, čo znamená, že Slovensko a Českú republiku možno zaradiť medzi krajiny s najnižšími rozdielmi medzi priemerným hodinovým zárobkom mužov a žien v Európskej únii (Obr. 16).

Pomer priemerného príjmu žien k príjmu mužov v **krajinách EÚ-15** (Príloha 4) dosahuje najvyššiu úroveň v **Rakúsku**, ktoré si po celé sledované obdobie udržalo konštantnú úroveň (25,5%). Medzi krajiny s vyššou hodnotou tohto ukazovateľa patria aj Holandsko (23,6% v r. 2006 a 2007) a Veľká Británia (24,3% r. 2006) a Nemecko

(23,2% v r. 2008). Naopak najnižšiu úroveň tohto ukazovateľa dosahuje **Taliansko**, ktoré za sledované obdobie neprekročilo hranicu 5%. Väčšie rozdiely medzi priemerným hodinovým zárobkom mužov a žien dosahujú aj Portugalsko (9,2% v r. 2008) a Belgicko (9% v r. 2008).

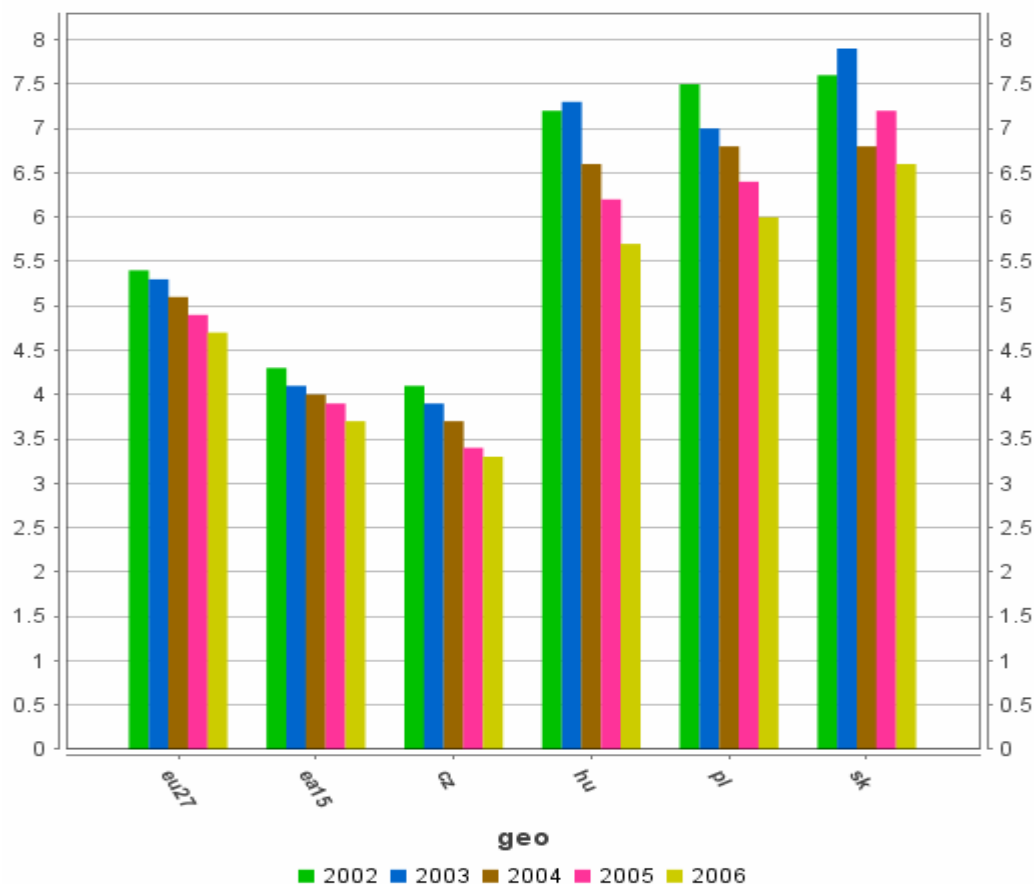
V porovnaní s krajinami EÚ-15, Slovensko v r. 2006 dosahovalo úroveň tohto indikátora 25,8%, čo je hodnota vyššia akú dosahovalo v danom roku Rakúsko. Do roku 2008 sa však situácia v SR zhoršila (pokles na 20,9%). Napriek tomu Slovensko stále patrilo medzi krajiny EÚ s najvyššími hodnotami tohto indikátora (Príloha 4).

4.5 Dojčenská úmrtnosť

Dojčenská úmrtnosť sa rapídne znížila tak v novších členských štátoch ako aj v krajinách EÚ-15. Počas obdobia 1980-2004 **v EÚ-25** táto miera klesla o 69% z hodnoty 14,8 na 4,6. Relatívny pokles v novších členských štátoch bol trochu silnejší (72%, t.j. z 22,5 na hodnotu 6,3) ako v pôvodnej EÚ-15 (66%, t.j. z 12,7 na 4,3). Najnižšia dojčenská úmrtnosť v EÚ sa v súčasnosti vyskytuje vo Švédsku a Fínsku. Tieto úrovne sa približujú predpokladanému biologickému minimu, ktoré sa nachádza medzi hodnotou 2 a 3. Na druhej strane tu zostávajú krajiny, v ktorých je dojčenská úmrtnosť stále pomerne vysoká: Lotyšsko (9,4) a Litva (7,9) (EUROSTAT, 2006).

Dojčenská úmrtnosť výrazne klesla **v EÚ-27** a dosiahla 4,7 úmrtia na 1 000 živonarodených detí v roku 2006. Najvýraznejšie zníženie dojčenskej úmrtnosti v rokoch 1986- 2006 medzi členskými štátmi bolo registrované v Portugalsku a na Cypre (EUROPEAN COMMISSION, 2010).

Obr. 17 Dojčenská úmrtnosť (na 1000 živonarodených detí) vo V4 v porovnaní s priemerom EÚ-15 a EÚ-27 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Najvyššiu úroveň **dojčenskej úmrtnosti z krajín V4** v období 2002-2006 zaznamenalo **Slovensko** (7,9/1000 v r. 2003), do r. 2006 jej úroveň klesla na hodnotu 6,6 (t.j. 6,6 úmrtí na 1000 živonarodených detí do 1 roka veku). V Poľsku v r. 2002 pripadalo 7,5 úmrtí na 1000 živonarodených detí, do roku 2006 sa situácia zlepšila (pokles na 6/1000). Maďarsko dosiahlo najvyššiu úroveň tohto ukazovateľa v r. 2003 (7,3/1000) s nasledovným poklesom do r. 2006 (5,7/1000). Česká republika zaznamenala maximálnu hodnotu tohto ukazovateľa v r. 2002 (4,1/1000), do r. 2006 klesla na hodnotu 3,3. Zatiaľ čo v troch krajinách V4 bol v období 2002-2006 zaznamenaný pozitívny vývoj s postupným klesaním úrovne tohto ukazovateľa, situácia na Slovensku sa vyznačovala miernymi výkyvmi (nárast v rokoch 2003 a 2005). Priemerná hodnota dojčenskej úmrtnosti postupne klesala až na úroveň 4,7 v EÚ-27 a na 3,7 v EÚ-15. Česká republika sa ako jediná krajina z V4 nachádzala za celé sledované obdobie pod priemerom EÚ (Obr. 17).

Najvyššiu mieru **dojčenskej úmrtnosti z krajín EÚ-15** v období 2002-2006 dosahovala **Veľká Británia**, v ktorej v r. 2003 na 1000 živonarodených detí pripadalo 5,3 úmrtí. Do roku 2006 však táto hodnota poklesla na 4,9/1000. Vyššie hodnoty tohto indikátora boli zaznamenané aj v Írsku (5,1/1000 v rokoch 2002 a 2003), v Holandsku a v Portugalsku (5/1000 v r. 2002), pričom v Portugalsku došlo do r. 2006 k výraznému zlepšeniu (3,3/1000). Podobne tomu bolo aj v Grécku, keď hodnota tohto ukazovateľa klesla z 5,1 na 3,7 na 1000 živonarodených detí do 1 roka veku. Najväčší pokles dojčenskej úmrtnosti za sledovaných 5 rokov zaznamenalo Luxembursko (z 5,1/1000 na 2,5/1000). Naopak najnižšie hodnoty tohto indikátora dosahovali **Fínsko** a **Švédsko**, pričom do r. 2006 u oboch krajín nastal pokles na hodnotu 2,8 (Príloha 5).

Dojčenská úmrtnosť **na Slovensku je v porovnaní s krajinami EÚ-15 značne vyššia**, keďže hodnota tohto ukazovateľa sa u nás v období 2002-2006 pohybovala v rozmedzí od 6,6 do 7,9, zatiaľ čo rámci EÚ-15 bola maximálna hodnota tohto indikátora 5,3/1000 (Veľká Británia).

5 Návrh na využitie výsledkov (poznatkov)

Problém chudoby si vyžaduje stále väčšiu pozornosť nielen v rozvojových krajinách Afriky a Ázie či Južnej Ameriky, ale stáva sa čoraz viac aktuálnejším aj na území Európy. Rozvinuté ekonomicky stabilné krajiny si uvedomujú dôležitosť tejto témy ako aj jej dopad na stabilitu svetových trhov. K zhoršeniu situácie ako v Európskej únii tak ja na celom svete prispela aj súčasná ekonomická kríza, medzi ktorej následky patrí aj zvyšovanie nezamestnanosti a rizika chudoby tých najzraniteľnejších skupín obyvateľstva.

Z výsledkov práce vyplynulo, že ekonomická kríza v EÚ mala najsilnejší dopad na situáciu na trhu práce a predovšetkým v r. 2009 spôsobila rapídne zvýšenie miery nezamestnanosti vo všetkých členských krajinách. So zvyšovaním nezamestnanosti úzko súvisí nárast počtu ľudí v riziku chudoby ako aj zvyšovanie príjmovej nerovnosti. Na základe týchto faktov by sa riadiace zložky Európskej únie mali sústrediť na prekonanie následkov economickej krízy prostredníctvom tvorby nových pracovných miest a vzdelávacích programov pre podporu zamestnanosti v únii s osobitným zameraním na osoby vo veku do 25 rokov, keďže podľa výsledkov práce práve táto veková kategória dosahuje najvyššiu nezamestnanosť. Miera rizika chudoby v krajinách V4 má podľa výsledkov najväčší dopad na osoby do 18 rokov, pričom do tejto kategórie možno zaradiť deti a mladých ľudí. Vlády jednotlivých členských štátov by mali sústrediť svoju pozornosť predovšetkým na jednočlenné domácnosti a osamelých rodičov s deťmi, u ktorých je riziko chudoby najvyššie a poskytovať im adekvátnu podporu vo forme príspevkov na prekonanie rizika chudoby. Podľa priemerných hodnôt tohto ukazovateľa v EÚ sú však najviac ohrozenou skupinou starí ľudia nad 65 rokov. Členské štáty by mali zdokonaľiť systémy sociálnych dávok a vyčleniť finančné prostriedky na zvýšenie sociálnych transferov pre túto najzraniteľnejšiu vekovú skupinu.

Osobitným problémom súvisiacim s chudobou je rozdiel v odmeňovaní mužov a žien. Ženy majú aj napriek vyššej vzdelanostnej úrovni nižšie príjmy ako muži a možnosti ich kariérneho rastu sú vo väčšine prípadov nižšie hlavne z dôvodu materstva a rodinných povinností. Pre zníženie týchto rozdielov a posilnenie rodovej rovnosti by členské krajiny mali zlepšiť inštitucionálne zabezpečenie a zriadiť systémy zamerané na kontrolu rovnosti v odmeňovaní. Pri porušení tejto rovnosti by bola zamestnávateľovi

udelená pokuta. V niektorých krajinách EÚ existuje ombudsman pre rodovú rovnosť, ktorý dohliada na plnenie povinností zamestnávateľov v tejto oblasti. Dohoda o rovnosti v odmeňovaní mužov a žien by sa mala stať súčasťou pracovných zmlúv.

Slovensko dosahuje podľa výsledkov analytickej časti práce najvyššie hodnoty dojčenskej úmrtnosti z krajín V4 a úroveň tohto indikátora značne presahuje priemer EÚ. Táto skutočnosť sa vzťahuje predovšetkým na marginalizované rómske komunity a v mnohých prípadoch je spôsobená nedostatočnou hygienou a zdravotnou starostlivosťou. Preto je nutné zamedziť izolácii rómskych komunít od spoločnosti a poskytovať im vzdelávanie a osvetu pre zvýšenie ich rodičovskej zodpovednosti.

Európska stratégia pre udržateľný rast a zamestnanosť, následníčka Lisabonskej stratégie, zahŕňa iniciatívu s názvom Európska platforma na boj proti chudobe, ktorá sa zameriava predovšetkým na uznanie základných práv ľudí žijúcich v chudobe ako aj na boj proti diskriminácii či zlepšenie prístupu k zdravotnej starostlivosti. Jedným z hlavných cieľov tejto stratégie je znížiť počet ľudí v únii ohrozených chudobou o 20 miliónov do r. 2020. Nová stratégia EÚ kladie dôraz na presunutie zodpovednosti za riadenie a výsledky na novú úroveň. Chudoba a sociálne vylúčenie nemajú vplyv iba na kvalitu života ľudí a ich schopnosť zaradiť sa do spoločnosti ale okrem iného brzdia hospodársky vývoj celého spoločenstva. Európska únia preto musí neustále zdôrazňovať dôležitosť kolektívnej zodpovednosti a v rámci princípu partnerstva zapájať tvorcov politík a subjekty z verejného a súkromného sektora do boja proti chudobe. Pre dosiahnutie spoločnej vízie je nutné zapojenie viacerých aktérov, ktorými sú výbory EÚ, národné parlamenty, vnútroštátne, miestne a regionálne orgány, sociálni partneri a v neposlednom rade aj občania Európskej únie.

6 Záver

Chudoba nie je len okrajovým javom v spoločnosti, ale ako jeden z globálnych problémov predstavuje jav s ktorým v súčasnosti bojujú takmer všetky krajiny sveta. Jej hlavnou príčinou je nerovnomerné rozdeľovanie svetového bohatstva a s tým súvisiace prehlbovanie sociálnych rozdielov medzi bohatými a chudobnými. Chudobu nemožno považovať len za nedostatok základných životných potrieb, jej dopad na život ľudí sa prejavuje v ich obmedzenom prístupe podieľať sa na ekonomickom, sociálnom a kultúrnom živote (sociálna exklúzia).

Zo spracovaných údajov vo výsledkoch práce o piatich sledovaných indikátoroch trvalo udržateľného rozvoja súvisiacich s chudobou vyplynulo, že z krajín V4 možno za krajinu s najhoršou situáciou označiť Poľsko. Táto krajina dosahovala v sledovanom období najvyššie hodnoty miery rizika chudoby, príjmovej nerovnosti ako aj najväčšie rozdiely v odmeňovaní žien a mužov v rámci daného zoskupenia. Pri výške miery nezamestnanosti v rokoch 2005-2009 už prvenstvo Poľska nebolo také jednoznačné, pretože od r. 2007 sa stalo krajinou V4 s najvyššou úrovňou tohto ukazovateľa Slovensko. Podľa výsledkov je Slovenská republika krajinou s najvyššími hodnotami dojčenskej úmrtnosti v rámci Vyšehradskej štvorky, ktorá v období 2002-2006 značne presahovala priemer EÚ-15 aj EÚ-27. V Maďarsku možno za kritický indikátor označiť mieru rizika chudoby, ktorá vo vekovej kategórii do 18 rokov za celé sledované obdobie prekračovala priemerné hodnoty tohto ukazovateľa v Európskej únii. Česká republika dosahovala pri všetkých piatich indikátoroch najlepšie výsledky spomedzi všetkých krajín V4 a jej socio-ekonomická situácia bola značne porovnateľná s vyspelými krajinami EÚ-15.

Z podrobnej analýzy miery rizika chudoby podľa veku a pohlavia vyplynulo, že najviac ohrozenými skupinami v krajinách V4 sú ľudia vo veku do 18 rokov, zatiaľ čo v rámci pohlavia situácia nie je taká jednoznačná. Miera rizika chudoby bola za celé sledované obdobie vyššia u žien ako u mužov len v Českej republike. V porovnaní s ostatnými krajinami EÚ je zaujímavé, že kým v krajinách V4 boli osoby nad 65 rokov najmenej ohrozenou skupinou, v rámci priemerných hodnôt tohto indikátora v EÚ-15 a EÚ-25 bola miera rizika chudoby u obyvateľov nad 65 rokov najvyššia spomedzi všetkých vekových kategórií. Z analýzy miery nezamestnanosti podľa veku a pohlavia

vyplývalo, že nezamestnanosť je najvyššia vo vekovej kategórii do 25 rokov, pričom dosahovala vyššiu úroveň u žien ako u mužov vo všetkých krajinách V4.

Z krajín EÚ-15 možno za krajiny s menej priaznivou socio-ekonomickou situáciou označiť Grécko, Španielsko, Portugalsko, Taliansko a Veľkú Britániu. Grécko predstavuje krajinu EÚ-15 s najvyššou mierou rizika chudoby, Španielsko malo najvyššiu úroveň miery nezamestnanosti a Portugalsko dosahovalo najväčšie rozdiely medzi bohatými a chudobnými v rámci príjmovej nerovnosti. Taliansko zaznamenalo najväčšie rozdiely v priemerných príjmoch žien a mužov a pre Veľkú Britániu bola kritickým ukazovateľom dojčenská úmrtnosť. Situáciu v krajinách V4 ako aj v celej Európskej únii značne ovplyvnila súčasná ekonomická kríza. Jej následky sa prejavili najmä v roku 2009, kedy vo všetkých krajinách EÚ prudko vzrástla miera nezamestnanosti.

Chudoba nie je problémom ľahko riešiteľným, ale predstavuje zložitý fenomén, ktorý si vyžaduje zaangažovanosť svetových organizácií a vlád jednotlivých krajín, ich vzájomnú spoluprácu a podporu opatrení v danej oblasti. Vyhlásenie boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu na summite OSN v roku 2000 bol prvým významným krokom, ktorý naštartoval proces zmien pre zlepšenie kvality života ľudí a zmiernenie nerovnosti vo svete. V súčasnosti alternatívy pre vyriešenie problémov spojených s chudobou ako aj na prekonanie krízy poskytuje nová stratégia EÚ s názvom Európska stratégia pre udržateľný rast a zamestnanosť, ktorou sa Európska únia zaväzuje splniť hlavné priority stratégie do roku 2020 s dôrazom na princíp súdržnosti.

7 Použitá literatúra

1. ALAM, A. a i. 2005. *Growth, poverty, and inequality*. Washington: The World Bank, 2005. 302 s. ISBN 0- 8213-6193-7.
2. CENTRUM PRE HOSPODÁRSKY ROZVOJ . 2002. *Národná správa o ľudskom rozvoji SR 2001-2002* [online]. 2002 [cit.2010-02-23]. Dostupné na internete : <<http://www.cphr.sk/undp2002.htm>>.
3. CENTRUM PRE HOSPODÁRSKY ROZVOJ. 2004. *Správa o miléniových rozvojových cieľoch* [online]. 2004 [cit.2010-02-27]. Dostupné na internete : <<http://mdgr.undp.sk/reports.php?sub=sk>>.
4. CENTRUM PRE HOSPODÁRSKY ROZVOJ. 2000. *Podoby chudoby na Slovensku* [online]. 2000 [cit.2010-02-28]. Dostupné na internete: <http://www.cphr.sk/undp2000sl_06_cast3.pdf>.
5. EURACTIV. 2010. *Boj proti chudobe pod palbou* [online]. 2010 [cit. 2010-03-12]. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/buducnost-eu/clanok/kritici-eu-2020-musi-byt-konkretnejšia-014652>>
6. EURACTIV. 2005. *Chudoba na Slovensku* [online]. 2005 [cit.2010-03-21]. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/chudoba-na-slovensku>>.
7. EURACTIV. 2010. *Kritici: EÚ 2020 musí byť konkrétnejšia* [online]. 2010 [cit. 2010-03-12].Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/eu-2020-boj-proti-chudobe-pod-palbou-014634>>
8. EURO INFO. 2007. *Chudoba už u nás hrozí menej ľuďom* [online]. 2007 [cit.2010-03-11]. Dostupné na internete: <<http://www.euroinfo.gov.sk/index/go.php?id=13&prm1=0&prm2=14&prm3=13262>>.
9. EUROINFO. 2007. *Všetko o členstve Slovenska v Európskej únii* [online]. 2007 [cit.2010-02-10]. Dostupné na internete: <<http://www.euroinfo.gov.sk/index/go.php?id=1065>>.

10. EUROPA. 2005. *Spolupráca v oblasti rozvoja a humanitárnej pomoci* [online]. 2005 [cit.2010-03-5]. Dostupné na internete: <http://europa.eu/abc/europein2005/cooperation-humanitarian-aid_sk.htm>.
11. EUROPEAN COMMISSION. 2010. *Combating poverty and social exclusion. A statistical portrait of the European Union 2010*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2010. 111 pp. ISBN 978-92-79-13443-2
12. EUROPEAN COMMISSION. 2010. *EURÓPA 2020 Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu* [online]. 2010 [cit. 2010-03-13]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_SK_ACT_part1_v1.pdf>.
13. EUROPEAN COMMISSION. 2008. *Social inclusion* [online]. 2008 [cit.2010-03-3]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/child_poverty_en.htm>.
14. EUROPEAN COMMISSION. 2009. *Sustainable development in the European Union – 2009 monitoring report of the EU sustainable development strategy*. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2009. 302 pp. ISBN 978-92-79-12695-6.
15. EUROPEAN COMMISSION. 2008. *The Social Protection Committee Child Poverty and Well-Being in the EU* [online]. 2008 [cit.2010-03-3]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2008/child_poverty_en.pdf>.
16. EUROSTAT. 2006. *Population statistics 2006* [online]. 2006 [cit. 2010-04-4]. Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EH-06-001/EN/KS-EH-06-001-EN.PDF>
17. EUROSTAT. 2007. *Social cohesion* [online]. 2007 [cit.2010-02-3]. Dostupné na internete: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=sc021>>.
18. FOND SOCIÁLNEHO ROZVOJA. 2010. *2010 Európsky rok boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu* [online]. 2010 [cit. 2010-03-13]. Dostupné na internete: <<http://www.fsr.gov.sk/sk/EY2010/>>.
19. Kišš, Š. 2007. *Ako je to naozaj s príjmovými nerovnosťami* [online]. 2007 [cit.2010-02-21]. Dostupné na internete:

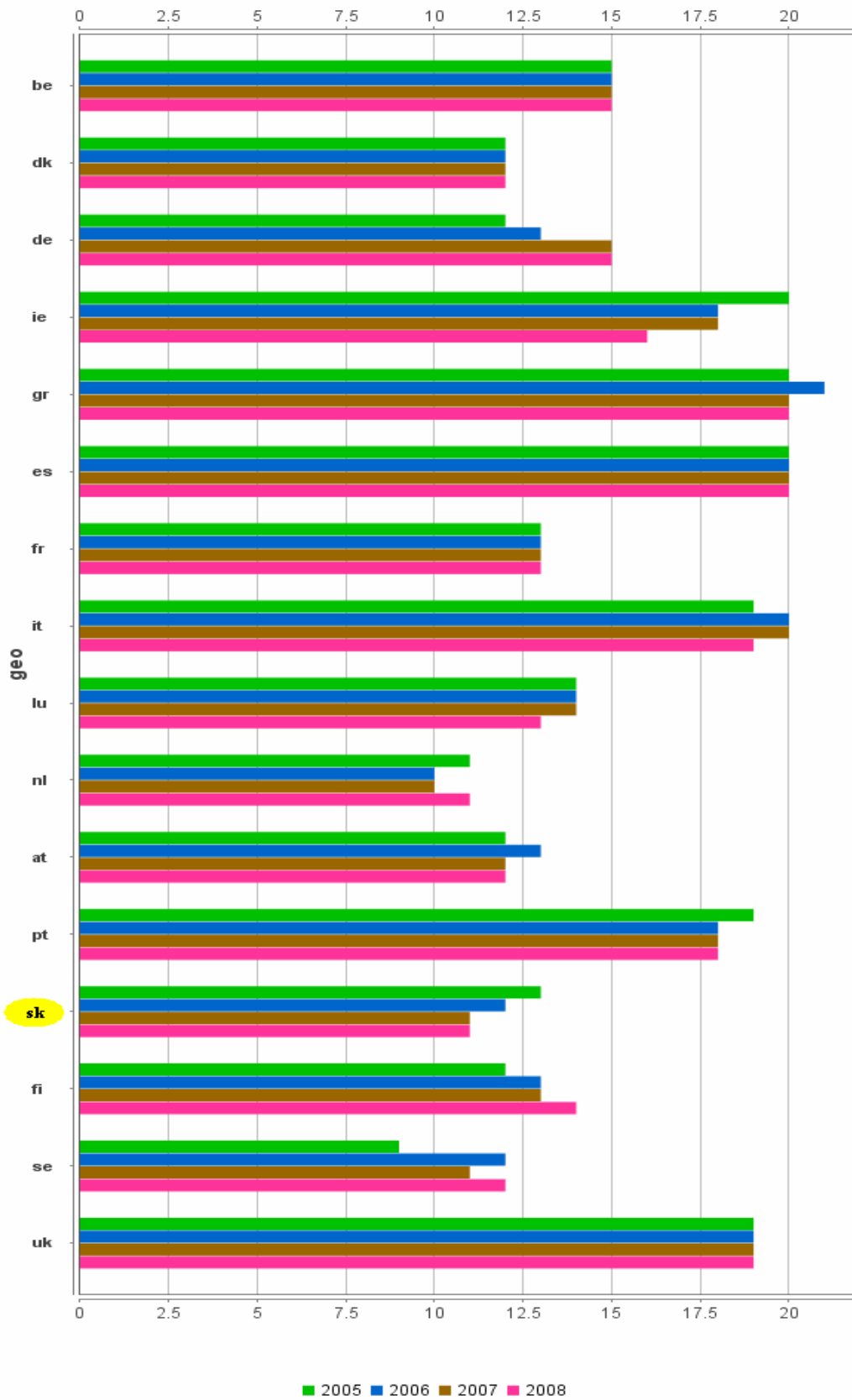

- <<http://blogy.etrend.sk/90398/radostnaveda/na-slovensku-mame-stale-malo-bohatych>>.
20. LISÝ, J. a i. 2005. *Ekonomía v novej ekonomike*. 1.vyd. Bratislava : IURA EDITION, 2005. 622 s. ISBN 80-8078-063-3
  21. MPSVR SR. 2009. *Životné minimum a jeho výpočet* [online]. 2009 [cit. 2010-03-3]. Dostupné na internete:
<<http://www.employment.gov.sk/DIS/dis/index.php?SMC=1&id=170>>.
  22. Sloboda, D. 2006. *Slovensko a regionálne rozdiely* [online]. 2006 [cit.2010-02-11]. Dostupné na internete:
<http://www.konzervativizmus.sk/upload/pdf/Slovensko_a_regionalne_rozdiely.pdf>.
  23. SLOVENSKÁ SPOLOČNOSŤ PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU. 2001. *Slovenská republika: štúdia o životnej úrovni, zamestnanosti a trhu práce* [online]. 2001 [cit.2010-03-29]. Dostupné na internete:
<<http://www.sfpa.sk/dokumenty/publikacie/62>>.
  24. STREDISKO PRE ŠTÚDIUM PRÁCE A RODINY. 2004. *Chudoba a sociálne vylúčenie na Slovensku* [online]. 2004 [cit.2010-02-11]. Dostupné na internete:
<<http://www.sspr.gov.sk/texty/File/pdf/2004/rodina/Chudoba.pdf>>.
  25. STREDISKO PRE ŠTÚDIUM PRÁCE A RODINY. 2004. *Kvalitatívna a kvantitatívna zmena chudoby – objavuje sa nová chudoba* [online]. 2004 [cit.2010-02-11]. Dostupné na internete: <<http://www.sspr.gov.sk/texty/File/pdf/2004/rodina/Chudoba.pdf>>.
  26. ŠÚSR. 2006. *Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach (EU SILC)* [online]. 2006 [cit.2010-02-11]. Dostupné na internete:
<<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=8296>>.
  27. TASR. 2008. *EÚ: Každému piatemu dieťaťu v EÚ hrozí chudoba* [online]. 2008 [cit.2010-03-12]. Dostupné na internete:
<<http://www.tasr.sk/24.axd?k=20080225TBB00600>>.
  28. TreeHugger. 2009. *European Union Member States* [online]. 2009 [cit.2010-02-10]. Dostupné na internete:
<<http://www.treehugger.com/european-union-countries-image&imgrefur>>.
  29. Tvrdoň, M- Kasanova, A. 2004. *Chudoba a bezdomovstvo*. 1.vyd. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF, 2004. 141 s. ISBN 80-8050-776-7

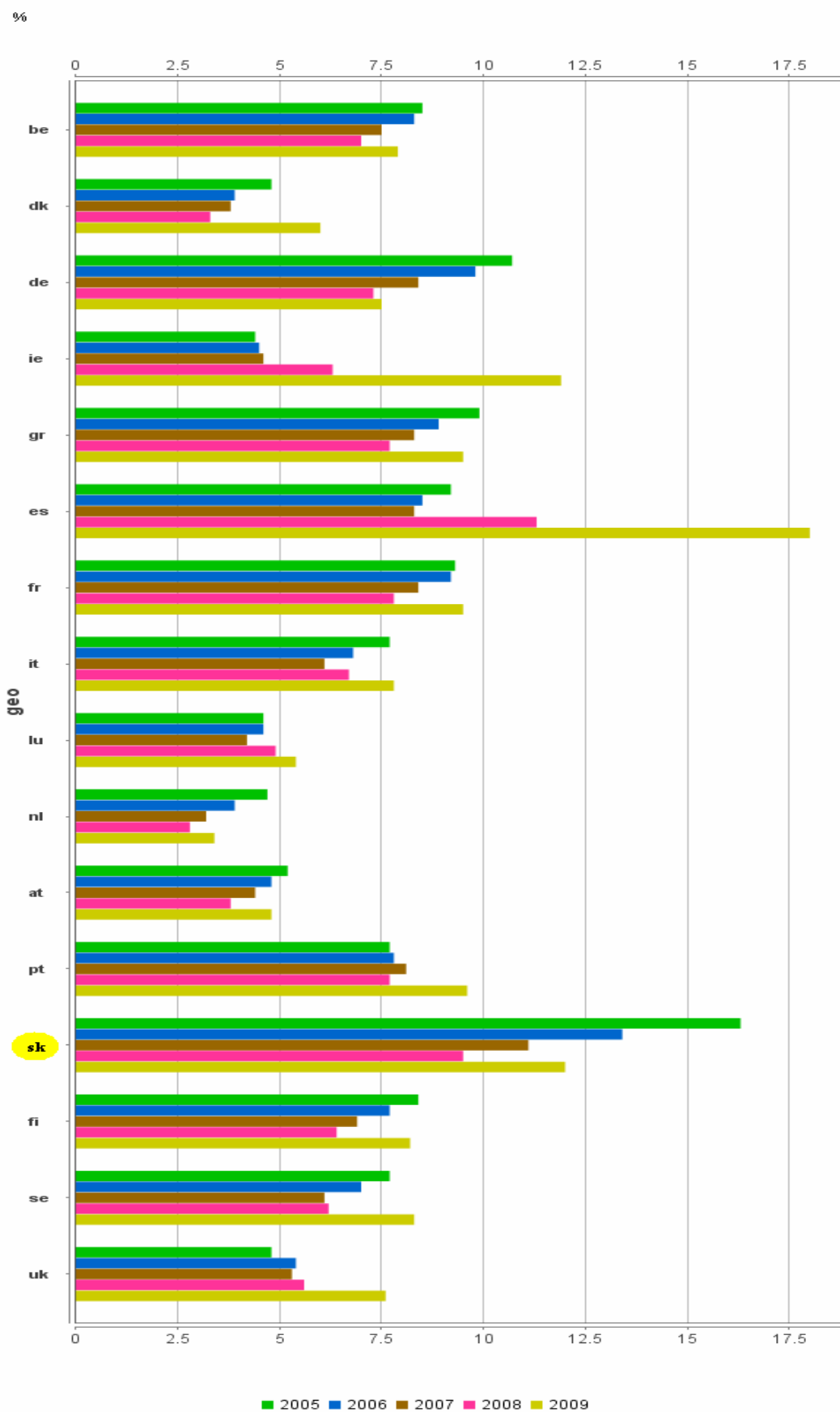
30. ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2010. *Digitálny program pre Európu - súčasť inovovanej Lisabonskej stratégie „Európa 2020“* [online]. 2010 [cit. 2010-03-12]. Dostupné na internete:
<<http://www.government.gov.sk/19837/digitalny-program-pre-europu-sucast-inovovanej-lisabonskej-strategie-%E2%80%99Europa-2020.php>>
31. VISEGRAD GROUP. 2006. *O Vyšehradskej skupine* [online]. 2006 [cit.2010-02-10]. Dostupné na internete:
<<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=1043>>.
32. WORLD BANK. 2004. *Memorandum prezidenta Medzinárodnej banky pre obnovu a rozvoj pre výkonných riaditeľov o stratégii partnerstva so Slovenskou republikou* [online]. 2004 [cit.2010-02-15]. Dostupné na internete:
<<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/SLOVAKIAEXTN/0,,contentMDK:20157431~pagePK:141137~piPK:217854~theSitePK:305117,00.html>>.

Prílohy

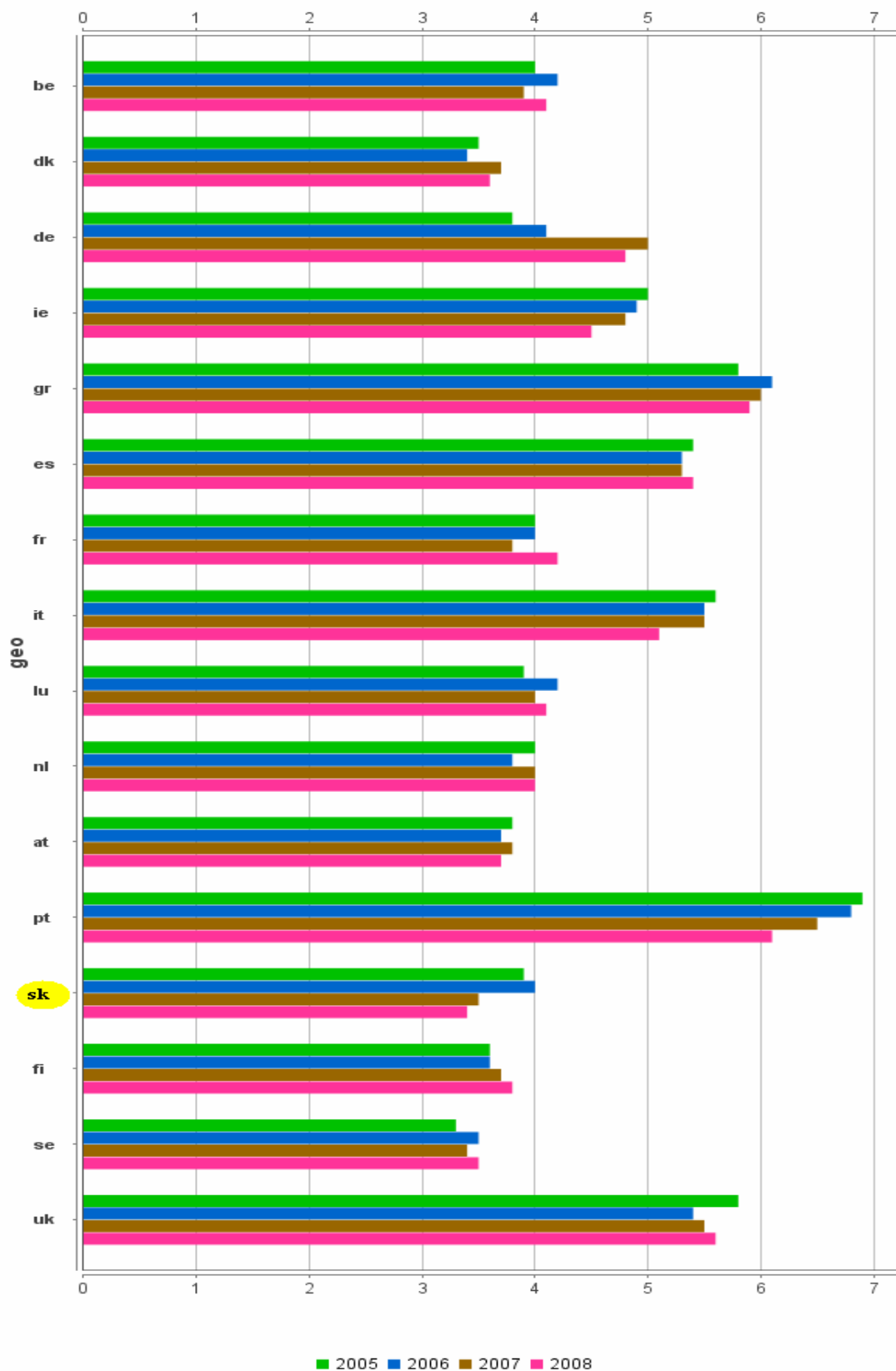
%

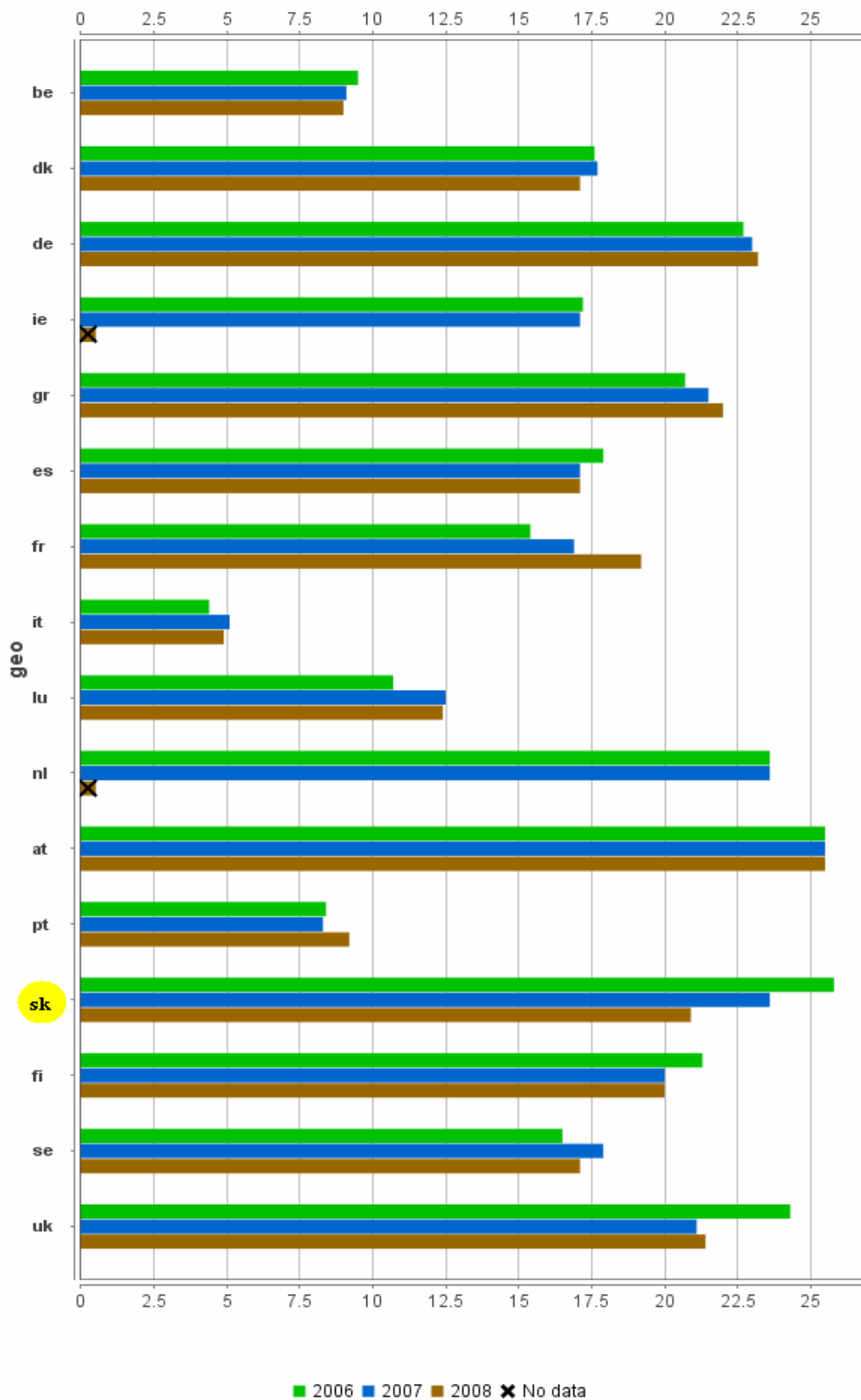
Príloha 1 Miera rizika chudoby (v %) na Slovensku v porovnaní s krajinami EÚ-15 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

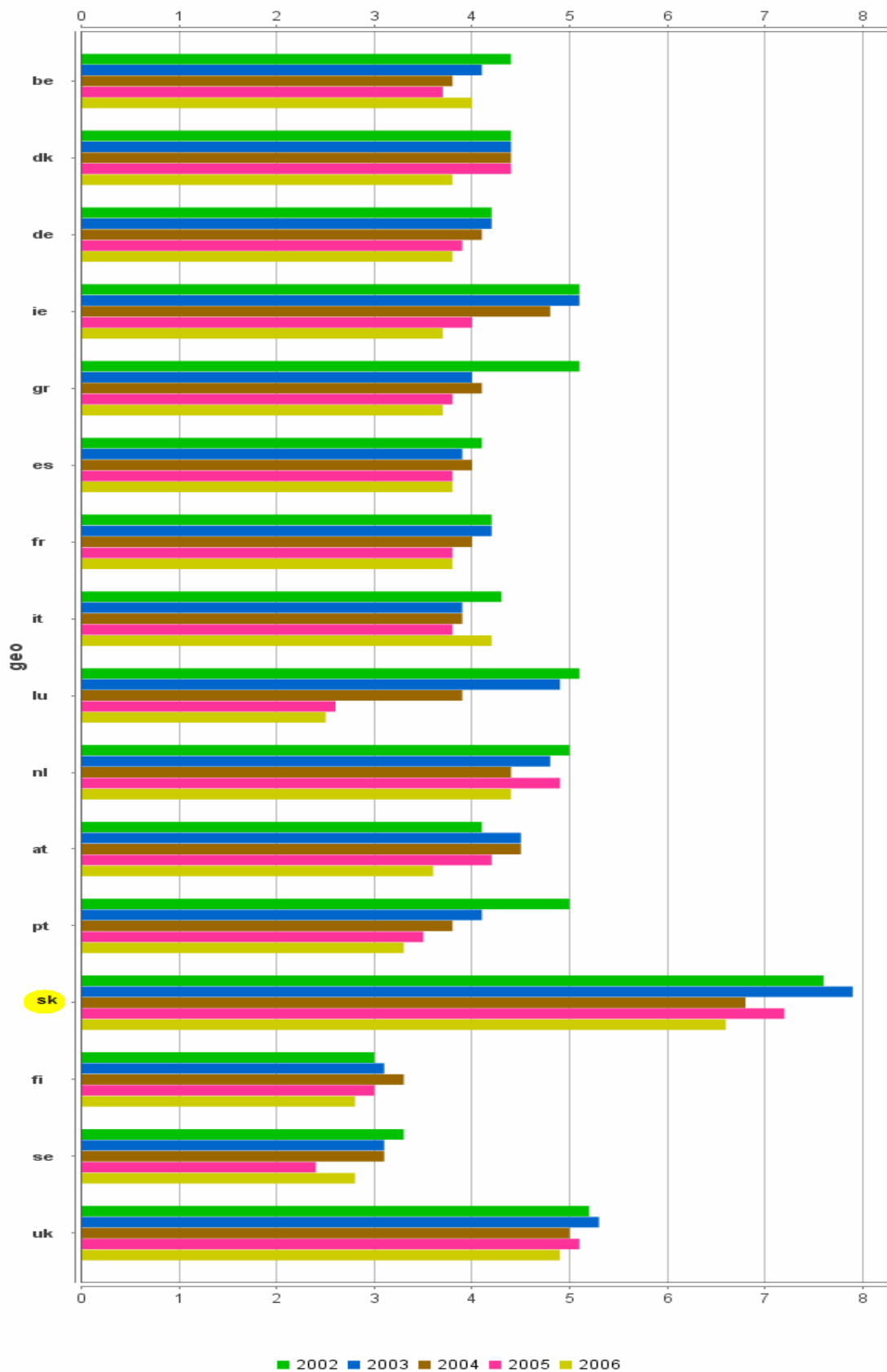
Príloha 2 Miera nezamestnanosti (v %) na Slovensku v porovnaní s krajinami EÚ-15 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Príloha 3 Nerovnosť príjmov na Slovensku v porovnaní s krajinami EÚ-15 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Príloha 4 Pomer priemerného príjmu žien k príjmu mužov v SR v porovnaní s krajinami EU-15 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)

Príloha 5 Dojčenská úmrtnosť (na 1000 živonarodených detí) na Slovensku v porovnaní s krajinami EÚ-15 (EUROSTAT, 2010; upravené autorom)